

Rezumatul tezei de doctorat *Girolamo Savonarola (1452–1498)*

Prezenta lucrare de doctorat, *Girolamo Savonarola (1452–1498)*, elaborată sub coordonarea Părintelui Profesor Dr. Nicolae Chifăr, își propune analiza vieții și operei călugărului florentin Girolamo Savonarola în contextul socio-politic și bisericesc din perioada *Quattrocento* a istoriei Italiei.

Numele călugărului florentin suscită și astăzi multe controverse. Unii îl văd înconjurat de aura sfințeniei, alții nu cred că se poate vorbi de acest lucru pentru că a lovit în instituția papală. Unii cred că și-a depășit atribuțiile religioase, alții văd conducătorul politic extraordinar care a reșezat viața cetății pe făgașul normal. Este criticat pentru că a fost un puritan fanatic împotriva Clasicismului și Renașterii, dar și aplaudat pentru lupta pe care a dus-o pentru eliberarea artelor frumoase și vieții creștine de imoralitate, păgânism și excese naturaliste. A fost văzut de unii protestanți ca Înainte-Mergător al lui Luther, în timp ce majoritatea romano-catolicilor l-au așezat alături de marii reformatori morali care au înfăptuit reforma Bisericii „in capite et membris”.

Drama timpului lui Savonarola în Florența transcende timpul și locul, pentru că leagă înalta politică și activitatea religioasă într-o perioadă de criză epocală. Erorile lui au fost rezultatul unui zel sincer și nu al unor ambiții nemăsurate sau al unei lăcomii lumești. Fără îndoială, elocința lui este minunată, are aura de lumină a unui învățat înțelept, dar poartă în același timp stigmatul unui orator radical și vehement, încât Savonarola se afla suspendat între rai și iad.

Începem analiza cercetărilor noastre, prezentând receptările critice asupra vieții și operei lui Girolamo Savonarola. Astfel, am evidențiat aprecierile scriitorilor, istoricilor și teologilor care s-au ocupat de viața, opera și personalitatea călugărului florentin, în contextul istoric al Italiei Renascentiste din secolul al XV-lea. Cercetarea începe cu martorii contemporani călugărului de la San Marco și merge până în secolul XXI, odată cu desfășurarea celebrării celui de-al cincilea centenar al morții lui Girolamo Savonarola. După prezentarea opiniilor celor care s-au intersectat cu călugărul florentin în vâltoarea evenimentelor, am optat pentru o analiză diferențiată, în antiteză, din punct de vedere romano-catolic și protestant, pentru a evidenția mai bine veridicitatea, acuratețea și obiectivitatea opiniilor prezentate.

Capitolul al II-lea tratează Teologia și Cultura în Apus în secolele XIV-XV: Scolastica, Mistica, Umanismul și Renașterea, încercând să facă câteva conexiuni cu opera lui Savonarola. După o prezentare a principalilor exponenți ai Scolasticii, Misticii, Umanismului și Renașterii, am schițat cadrul teologic și cultural de discuții și analiză în care se va integra călugărul florentin: dezvoltarea și patronajul studiilor clasice în Italia secolului al XV-lea de către familia de' Medici și papii renașcentiști, precum exodul umaniștilor bizantini în Italia. Încheiem acest capitol, subliniind rolul pe care l-a avut Academia din Florența în promovarea umanismului creștin, interpretat în cheie pl tonică.

Capitolul al III-lea descrie contextul general în care au apărut învățăturile principalilor prereformatori teologi John Wyclif, Jan Hus din Boemia și Ieronim de Praga, Johann Pupper, Johann Ruchrath von Wesel și Johann Wessel, apoi câteva considerente despre Sinodul de la Konstanz. Am prezentat pe larg doctrina acestora pentru a căuta posibile tangențe cu cea a lui Savonarola, dar concluziile indică faptul că acesta este doar un reformator moral, iar nu un reformator doctrinar, antemergător Protestantismului.

Capitolul al IV-lea prezintă situația socio-politică și religioasă din Italia, respectiv Florența secolului XV, insistând asupra rolului sinoadelor conciliariste ce au determinat apariția cadrului necesar dezvoltării reformei savonaroliene, pentru ca următorul capitol, ca o extensie a celui anterior, să detalieze viața lui Girolamo Savonarola.

Pentru a decipta modul apariției și dezvoltării reformei morale a călugărului florentin e necesar să proiectăm detaliile scenei politice și religioase din *Quattrocento*. Astfel, Italia și Germania au avut în Evul Mediu o evoluție politică asemănătoare, în sensul că în ele s-a menținut fărâmițarea teritorială, care în Franța și Anglia fusese înlocuită de centralizarea monarhică. Italia era o simplă expresie geografică, căci lipsea o autoritate centrală care să poată interveni, impunând sau arbitrând în disensiunile politice ivite între numeroasele comune libere, adevărate orașe-state, fiecare căutând să-și impună puterea și să-și extindă spațiul de influență.

Această situație are cauze multiple. Italia a fost lipsită de unitate economică, diferitele ei regiuni orientându-se spre centre cu interese adeseori divergente. Afirmarea puternică a autonomiilor urbane, care a condus la frecvente lupte între orașe pentru supremație, a generat o politică a echilibrului de forțe și a independenței de acțiune.

Problemele acestui spațiu istoric rămân legate de o endemică dezordine socială, provocată mai ales de competiția apărută între vechile elite și clasa noilor îmbogățiți, de revoltele care au

măcinat la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea Lucca, Siena, Perugia, Florența, Bologna și Ferrara, din dorința muncitorilor de a avea o mai importantă participare la guvernare și datorită opoziției cetățenilor față de covârșitorul sistem al taxelor.

De asemenea, recursul la puterile străine pentru rezolvarea problemelor interne, instaurarea dominației arabe, apoi normande, angevine sau aragoneze în sudul peninsulei a fost un alt factor care și-a avut contribuția la eșecul oricărei tentative de unificare.

Afirmarea papalității a constituit însă, principalul factor al menținerii diviziunii politice. Existența unui stat teritorial condus de episcopul Romei în centrul Italiei a împiedicat, până în epoca modernă, orice tentativă de a reface unitatea Peninsulei. Participarea activă la destinele micilor state din Peninsulă, dorința de a obține o poziție hegemonică și perseverența de a organiza o cruciadă împotriva turcilor, apelând la statele catolice mult prea slabe să facă față puternicei armate otomane, constituie principalele obiective ale politicii papale care au contribuit la menținerea fărâmițării.

Regimul comunal – de fapt, un regim oligarhic în care categoria socială „burgheză” se substituise grupurilor conducătoare feudale – a terminat prin a duce Italia spre un microcosm de state, în care fiecare își păstra o deplină libertate de acțiune. Paralel cu fracționarea anarhică a sistemului comunal asistăm în secolul XV la o tendință de concentrare a forțelor în cinci principale entități: regatul Napoli, ducatul Milano, republica Veneția, senioria Florența și statul pontifical.

În aceste condiții, în Italia se întâlnește o largă varietate de organizări statale și regimuri social-politice: republici urbane (orașe – state care au supus autorității lor un întins teritoriu înconjurător), principate teritoriale (ducate, marchizate, seniorii), statul papal, și regatul.

Din punct de vedere politic, Italia medievală (sec. XII–XV) cunoștea două tendințe politice majore: loialitatea față de Sfântul Imperiu Roman, reprezentată de *gibellini* (partizanii Hohenstaufenilor) și loialitatea față de papalitate, reprezentată de *guelfi*, tendințe afirmate definitiv la jumătatea secolului al XIII-lea. În mare, orașele din nord sunt guelfe, iar cele din centru și Toscana se împart între guelfi (Florența) și ghibelini (Sienna, Pisa). Foarte adesea însă aceste denumiri nu mai desemnează atitudinea politică, ci lupta pentru putere între diferite facțiuni.

Statul pontifical – care, după întoarcerea papilor din „captivitatea babilonică”, nu și-a mai putut recâștiga prestigiul pe plan internațional – și-a restaurat autoritatea asupra orașelor și

senioriiilor ale căror teritorii au fost reinsertate în ordinea papală prin *Constituțiile egidiane* (1357); acest act, care recunoștea autonomiile comunale sub înalta suveranitate papală, a rămas în vigoare până în 1815. Ca urmare, începând din secolul XV, Italia – cu excepția republicii Veneția – va deveni obiectul disputei dintre marile puteri străine – Franța și Spania (și, mai târziu, Imperiul habsburgic.

Între anii 1350 și 1450, orașele și conducătorii lor încearcă să stabilească propria supremație teritorială și să creeze noi dominioane, ceea ce marchează epoca prin agitația cauzată de lipsa unei autorități centralizate. Tensiunea financiară și militară a dus, în jurul anului 1450, la alierea micilor dominioane cu, sau sub directul control, a celor cinci state importante: Milano, Veneția, Florența, Roma și Neapole. Între anii 1450 și 1500, interesele marilor orașe au fost cele care au definit direcția politică și economică a peninsulei, până la data invaziei franceze, prin convenția presupusă de Pacea de la Lodi. Semn al stabilității peninsulare, semnarea Păcii de la Lodi în anul 1454 a reglementat recunoașterea sferelor de influență a celor cinci mari puteri italiene, cu atât mai mult cu cât stabilitatea fiecărei puteri în parte era incertă din punct de vedere politic și economic.

În 1454, pacea de la Lodi încheie conflictul de decenii dintre Milano și Veneția și stabilește balanța de putere în Italia; ambițiile politicianilor Renașterii strică însă permanent echilibrul fragil al acesteia și, până la 1492, istoria peninsulei nu este decât istoria interminabilelor războaie dintre marile state, secondate de puteri de mâna a doua – Ferrara, Genova, Mantova.

Oricât de instabilă ar părea această balanță de putere, rezultatele războaielor nu afectau niciodată fundamental statele italiene, în bună măsură datorită prudenței lui Lorenzo, care evita orice apel la forte externe; iar când Ludovic XI (1461–1483), îi oferi ajutorul său, el răspunse că nu dorește să jertfească siguranța întregii Italii interesului personal și speră ca regilor Franței să nu le vina în gând vreodată să-și încerce puterile cu Italia, căci va fi pierdută. Ori exact acest lucru se întâmplă după moartea lui Lorenzo (1492); în vreme ce la Florența călugărul Girolamo Savonarola îi izgonea pe Medici, instaurând un regim teocratic, uzurpatorul milanez Ludovic „Maurul”, contestat de Ferrante, decise să-l cheme în ajutor pe Carol al VIII-lea al Franței, sub pretextul revendicării tronului napoletan de către acesta, ca urmaș al dinastiei de Anjou; și astfel, începea acel șir de războaie ce vor ruina Italia și-i vor compromite pentru secole unitatea politică.

Contextul socio-politic florentin se distinge prin desprinderea orașului, în secolul al XII-lea, de sub autoritatea marchizilor de Toscana și s-a organizat în *Commune* condusă de *Consiliul celor douăsprezece consuli*, selectați din aristocrația urbană și cercurile oamenilor de afaceri. Acest corp era controlat de *Consiliul celor o sută* la care se adăuga un ansamblu de cetățeni reunit în cazul deliberării deciziilor importante. Curând, florentinii au început să ducă o politică de expansiune și pretenții teritoriale, sub forma unor incursiuni armate.

În secolul al XIII-lea, ca urmare a afirmării politice a breslelor, conducerea orașului se restructurează, în componența Senioriei, principalul organ de conducere, intrând în principal reprezentanți ai breslelor mari și mijlocii. Observăm că, spre deosebire de Veneția, unde se consolidase regimul nobiliar-patrician, la Florența s-a trecut la un regim corporativ în organizarea internă a republicii statuată prin reforma din 1282. Istoria Florenței a fost umbrită pe tot parcursul secolului al XIII-lea de conflictul dintre guelfi și gibellini; orașul a fost scena reformei bisericești dar și unul dintre punctele fierbinți ale conflictului dintre papă și autoritatea seculară, cunoscut sub numele de Cearta pentru investitură.

Pe parcursul celui de al XIV-lea secol constatăm procesul de emancipare a Florenței. Munca unor personalități artistice și literare precum Dante, Boccaccio și Giotto este legată în mod direct de noțiunea de vârstă de aur a artelor, iar activitatea susținută de construcție corespundea, în mod direct, unei relative bunăstări sociale. În același timp, orașul a fost însă și obiectul unui mare număr de crize devastatoare precum revărsarea râului Arno din anul 1333, foametea ce a urmat acestui eveniment, epidemia de ciumă dintre anii 1348–1349 (în care aproape două treimi din populație a murit), apărarea militară împotriva Pisei în anul 1315 și împotriva orașului Lucca în 1325 (evenimente ce au slăbit hegemonia Florenței în regiune), la care se adaugă colapsul importantelor bănci Peruzzi și Bardi care au dus orașul într-o acută criză financiară în anul 1339.

În timpul dominației familiei Medici (1434–1494) Florența a jucat un rol important pentru întreaga Toscana, începând cu Cosimo de' Medici (1434–1464) și urmașii săi care au girat renașterea florentină. Deși Toscana era mai degrabă un concept lingvistic, cultural și geografic, decât o realitate politică, în secolul XV, Florența și-a extins dominația în Toscana prin cucerirea Pisei în 1405 și suprimarea rezistenței locale de acolo (1406); Livorno a fost cucerit și el (1421); Siena a rezistat mai mult până în 1555. Cosimo *il Vecchio*, strălucitoare și fascinantă figură a acestei perioade, dobândește titlul neoficial de conducător al orașului în anul 1434,

controlându-i dezvoltarea politică, socială și culturală până la moartea sa, survenită în anul 1464. Numit de către contemporani *Pater Patriae*, el este primul care a contribuit la transformarea Florenței într-un centru al erudiției umaniste, făcând substanțiale donații în domeniul artei, stabilind o tradiție a mecenatului ce va fi continuată de Medicii care i-au urmat.

Casa de' Medici s-a bucurat de cea mai glorioasă perioadă a guvernării sale spre sfârșitul secolului al XV-lea, în timpul lui Lorenzo (1449–1492), nepotul lui Cosimo, cunoscut sub numele de *il Magnifico* pentru dragostea ce o purta opulenței. Deși diplomația echilibrată și politica națională dusă de Lorenzo de' Medici nu a fost regretată de toată lumea la moartea sa, el a făcut parte din uimitoarea generație ce a strălucit în Italia, în jurul anului 1490, despre care scria Guicciardini. La adăpostul acestui timp al înfloririi, în Florența anilor 1450–1478 au fost construite peste treizeci de palate și vile, iar în anul 1489 a debutat construcția impunătorului Palazzo Strozzi.

Secolului al XV-lea florentin inaugurează o perioadă de glorie fără precedent în istoria contemporană a Europei. Acesta este secolul umanismului, al marilor realizări în domeniile științei, spiritului, filologiei și artelor, care au continuat să influențeze viziunea apuseană despre lume până în zilele noastre. Ar fi dificil de găsit un singur alt loc care să fi reunit o similară varietate de talente artistice, cu excepția Florenței sub generosul patronaj al Medicilor.

Stârnindu-l pe Carol al VIII-lea al Franței în speranța înlăturării dinastiei aragoneze a Neapolelui, Ludovic Maurul determină intrarea trupelor franceze în ducatul de Milano la 17 noiembrie, 1494. Florența capitulează fără a opune rezistență în fața înaintării trupelor franceze. Dinastia Medicilor avea să intre în declin odată cu eșecul politic al lui Piero, fiul lui Lorenzo, expulzat în urma invaziei armate.

În timpul dramaticilor ani ai sfârșitului de secol XV, cel mai influent om din oraș a devenit predicatorul unui mesaj apocaliptic – Girolamo Savonarola, prin încercarea sa de a instala o formă teocratică de guvernământ. Propriul său fanatism l-a așezat în mijlocul unui conflict deschis cu papalitatea, fapt ce l-a dus pe călugărul dominican la moarte pentru vina de a fi eretic.

Renunțările și penitențele nu au întărit discernământul popular în exercițiul alegerii libertății, din moment ce în 1498 florentinii se revoltă împotriva profetului lor, pentru ca mai târziu să accepte, plini de entuziasm, venirea altor Medici, inferiori din punct de vedere moral lui

Cosimo și din punct de vedere cultural lui Lorenzo; după moartea lui Savonarola, survenită în 1498, Florența va încerca să restabilească forma republicană de guvernământ,

Urmărind această scurtă trecere în revistă a istoriei Italiei în general și a Florenței în special, remarcăm faptul că Florența a experimentat forme politice de guvernare mult mai diverse decât ale celorlalte state italiene și chiar mai diverse decât ale restului statelor europene. Mai mult, toate aceste variații politice au fost fațete ale relației existente între anumite clase sociale, dar și între anumiți indivizi și întregul societății de care aparțineau.

În comparație cu Evul Mediu bizantin marcat de structura bipolară a civilizației sale ce afirma Biserica drept unul dintre cei doi poli ai existenței statale, împăratul, rămânând polul de referință al existenței maselor, Evul Mediu timpuriu occidental a suplinit slăbirea și dispariția instituțiilor temporale prin asumarea rolului acestora de către instituțiile ecleziastice. În Apus, papa rămâne elementul de referință a existenței materiale și spirituale a maselor, luptând de-a lungul istoriei pentru păstrarea acestei poziții atunci când ea era amenințată de pretențiile instituțiilor seculare.

Mișcarea conciliară își are originile în spiritul Universității din Paris, având drept lideri pe Pierre d'Ailly (1356–1420) și pe discipolul său Jean Gerson (1363–1429). Moartea papei Grigorie al XI-lea la 27 martie 1378 a adus scaunul pontifical într-o situație critică datorată presiunilor exercitate asupra alegerii viitorului papă. Se declanșa astfel, marea schisma papală, eveniment care a bulversat creștinătatea apuseană timp de 40 de ani. Datorită perpetuării crizei electivă prin papii rivali Grigorie al XII-lea (1406–1409), întronizat la Roma și Benedict al XIII-lea (1394–1424), întronizat la Avignon, principiul ales de partida reformatoare pentru a încerca să îndepărteze schisma a fost postularea superiorității conciliului asupra papei.

Conciliul de la Pisa (25 martie–7 august 1409) s-a încheiat fără a-și atinge nici unul dintre scopurile pentru care a fost convocat: în locul a doi papi, Biserica Apuseană avea acum în fruntea ei trei rivali la tronul pontifical, așa încât s-a creat în Biserica Apuseană schisma cu trei capete.

Aceeași soartă asupra teoriei conciliariste a avut-o și sinodul de la Konstanz (1414–1418). Conciliul l-a numit papă pe Martin al V-lea (1417–1431) pentru a încheia confuzia Schismei Apusene. Papa Martin a ratificat conciliul și a reușit să amâne punerea în aplicare a decretelor care propuneau reforma și conciliarismul. În adăugire față de încheierea Schismei Apusene, sinodul de la Konstanz a condamnat și ereziile lui: John Wyclif și Jan Hus. După 45 de

ședințe publice papa a declarat închis sinodul de la Konstanz în 22 aprilie 1418; încercarea de reformă se vedea încă o dată a fi un vis mult prea dificil de realizat.

Teoreticienii perioadei conciliare au produs un corpus de concluzii asupra constituției Bisericii precum și asupra prerogativelor sinodului. Expresia cea mai formală a acestor concluzii rămân decretele conciliilor de la Pisa și Konstanz. Principiile de bază ale concepției conciliare subliniau faptul că sinodul poate reforma papalitatea, că autoritatea administrativă și legislativă trebuie supusă legii canonice, că există posibilitatea sancționării greșelilor papei și că se recomandă apelarea la o formă mai veche a constituției bisericești, datată înainte de *Plenitudo potestatis* – actul pe baza căruia s-a dezvoltat papalitatea.

În deplină concordanță cu decretul *Frequens*, Martin al V-lea a convocat următorul conciliu pentru anul 1423, la Pavia, conferind însă legaților săi puteri depline pentru a putea evita atitudinile antipapale. Din acest motiv, conciliul întrunit la Pavia a fost mutat la Siena unde lucrările au fost suspendate datorită ciumei, pentru a fi convocat un nou conciliu la Basel, în anul 1431. Papa Martin al V-lea a murit în acel an, fiind înlocuit de Eugen al IV-lea (1431–1447).

În timpul papei Eugen al IV-lea (1431–1447), conciliul de la Basel a atins în cadrul lucrărilor sale cele mai virulente forme de manifestare antipapală. De această dată majoritatea cardinalilor participanți se aflau de partea conciliului. Aceasta l-a hotărât pe papă să pună capăt sinodului (18 decembrie 1431), statornicind un altul la Bologna, care urma să se țină peste un an și jumătate, sub pretext că grecii făgăduiseră să vină în Italia pentru unire.

Dar Sinodul de la Basel, având în spate autoritatea împăratului Sigismund și interesele tuturor principilor germani și ale Franței, a dat Papei un răspuns foarte răspicat, afirmând că Sinodul nu are de gând să-și schimbe locul de convocare și nădăjduiește Papa Eugeniu să arate bunăvoință față de sinodul deschis sub ocrotirea sa și a înaintașului său. Papa a fost silit să primească cererile Părinților de la Basel (15 decembrie, 1433), trimițându-și împuterniciții spre a lua parte la sinod.

În timpul acestor dispute, Sinodul, cu de la sine putere, a început negocieri cu Împăratul bizantin Ioan al VIII-lea Paleologul (1425–1448). Tratatativele se desfășurau foarte greu. Între Constantinopol, papa Eugeniu și sinodalii de la Basel se făceau noi schimburi de delegați, se discutau noi propuneri și se încheiau noi acorduri. În cele din urmă, au ancorat în fața Constantinopolului două flotele: una trimisă de papa și alta de sinodalii de la Basel. Împăratul

trebuia să decidă cu cine va trata problema unirii pentru a evita o confruntare navală în apele bizantine.

La 18 septembrie 1437, papa Eugeniu al IV-lea, prin enciclica *Doctoris gentium* a transferat Sinodul de la Basel la Ferrara în Italia, motivând că acesta este unul dintre orașele preferate de greci. La sfârșitul lunii noiembrie 1437, grecii plecau spre Italia cu flota papală, fiind întâmpinați la 8 februarie 1437 de dogele Veneției. Delegații răsăriteni s-au decis acum să dea curs invitației papei, mergând la Ferrara, spre surprinderea sinodalilor de la Basel.

Cu împuternicirea Papei, cardinalul Nicolo Albergati, a venit la Ferrara cu câțiva episcopi și a deschis Sinodul (8 ian. 1438). Papa Eugeniu și sinodalii de la Basel s-au excomunicat reciproc. S-a ivit astfel o nouă dezbinare în Biserica Apuseană. Între timp, discuțiile despre problemele teologice de la Ferrara au intrat în impas. Împăratul se temea că dialogul va eșua și va pleca din Apus fără ajutor militar, papa ținea cu orice preț să realizeze planul său de unire bisericească, iar o parte a delegaților greci erau tot mai nemulțumiți de compromisurile discuțiilor și de condițiile de găzduire. În aceste condiții papa și împăratul s-au învoit să transfere sinodul de la Ferrara. Eugeniu indică Florența, ai cărei bogați cetățeni făgăduiseră să-i împrumute 40.000 de galbeni cu care să se plătească subvenții mai mari delegaților răsăriteni, numai pentru ca sinodul să se țină în orașul lor. La 10 ianuarie 1439, în catedrala din Ferrara s-a citit Bula papală ce anunța mutarea Sinodului la Florența. Drept pricină a mutării sale a fost pomenită ciurma care, în ciuda iernii, era încă foarte cumplită în oraș și făgăduia a fi încă mai rea înspre primăvară. Dar în realitate ciurma încetase de două luni.

Potrivit relatării lui Niccolò Machiavelli asupra desfășurării lucrărilor conciliare de la Florența, orașul a fost martorul luptei grecilor pentru păstrarea ființei lor naționale, chiar și cu prețul compromisului religios de scurtă durată. Mutarea lucrărilor Conciliului de la Ferrara la Florența, la 10 ianuarie, 1439, a contribuit la strălucirea aurei ce înconjură orașul de pe râul Arno. În concluzia citirii decretului de unire a Bisericii de Răsărit cu Biserica Apuseană, în catedrala Santa Maria del Fiore, la 6 iulie 1439, cei cinci sute de participanți au cântat ca mărturie a triumfului: „Laetentur coeli et exsultet terra Nova Sion facta est Florentia”.

În ciuda victoriilor politice avute de papalitate în timpul Renașterii (în 1459 papa Pius al II-lea prin enciclica *Execrabilis* va decreta superioritatea papei asupra conciliilor) și în mare parte tocmai datorită lor, programul conciliar a fost invocat în permanență de-a lungul secolului

al XV-lea, continuitatea acestor tradiții fiind un element important în înțelegerea apelului la sinod.

Acesta era în linii mari tabloul vieții social-politice și religioase în Italia și Florența secolului XV. Nevoia de reformă în cadrul sistemului bisericesc apusean ce a generat un curent anticlericalist, ancorarea vieții spiritual-artistice în cultura renașcentistă și ivirea zorilor umanismului care considera omul măsura tuturor lucrurilor, raportul în permanentă schimbare ce delimita sferile de influență seculară și spirituală, experimentarea unor diverse forme de guvernare politică, sunt coordonatele principale ale unei dinamici sociale fără precedent ce a marcat orașul italian în timpul secolului al XV-lea.

Către sfârșitul secolului al XV-lea, mulți florentini remarcaseră faptul că balanța dintre valorile seculare și cele spirituale se înclina din ce în ce mai mult spre latura ei materială, pământească. Pentru aceste rațiuni mesajul faimosului reformator Girolamo Savonarola nu se referea doar la reforma morală într-o societate florentină coruptă, ci promova un criticism căutat în toate aspectele sale. Potrivit descrierii lui Francisco Guicciardini, în secolul al XV-lea: „Florența se bucura înăuntru de o mare tihnă și liniște, iar în afară de multă faimă și prețuire, pentru că avea o cârmuire și un conducător de o mare autoritate, pentru că își sporise de curând posesiunile, pentru că ajutase în mare parte la salvarea Ferrarei, iar apoi a regelui Ferrando, pentru că papa Inocențiu se afla cu totul sub înrâurirea lui Lorenzo și pentru că, fiind aliată cu Neapole și Milano, ținea în balanță aproape întreaga Italie. Dar tocmai atunci s-a întâmplat nenorocirea care a răsturnat totul”.

Afirmarea călugărului dominican pe scena politicului se petrece cu ocazia întâlnirii sale cu regele francez Carol al VIII-lea, când oamenii au crezut cu putere în capacitatea sa de a influența retragerea trupelor franceze de pe teritoriile florentine, eliberând astfel mulțimea de terifianta perspectivă a inerentelor abuzuri pe care orice ocupație le pricinuieste.

Se poate afirma că la baza succesului avut de călugărul dominican a stat perfecta armonie dintre propria personalitate și mesajul predicii sale. Era Savonarola profet? Profetia despre venirea noului Cirus poate fi doar o formă de exprimare a vechii și naivei simpatii guelfe nutrite de popor pentru francezi, de unde rezulta ideea salvatorului capețian. Era Savonarola un reformator? Reforma savonaroliană nu a făcut altceva decât să schimbe moravurile pentru un timp, în schimb a dat o altă înfățișare vechilor lucruri și în măsura în care a putut, vechilor gânduri. În pictură, cere artiștilor să se întoarcă la Fra Angelico. Platonismului umanist al

frumuseții îi impune neoplatonismul tomist al splendorii. Insuflă pictorilor sentimentul responsabilității și al simplității, atacând picturile contemporane pentru înclinarea lor spre idolatrie.

Lupta lui Savonarola împotriva papei s-a dovedit a fi un act necugetat. Exemplul nesupunerii în fața superiorului, de care Savonarola a dat dovadă, va determina refuzul maselor de a i se supune. Mult mai eficientă ar fi fost continuarea muncii de reorganizare a Ordinului Dominican și a activităților de asistență socială, o reformă începută la baza ierarhiei bisericești, lipsită însă de spectaculozitatea atacului împotriva pontifului roman. Demersul de natură diplomatică pe care Savonarola îl face în deschiderea relațiilor cu principii europeni ne arată apogeul afirmării propriei sale personalități și a poziției sale de conducător prin asumarea misiunii. Burckhardt observă că o mai puternică afirmare individuală pe scena istoriei nu avea să se vadă decât după o generație, în persoana lui Martin Luther.

Se poate pune întrebarea dacă Savonarola a urmărit reforma bisericească și dacă aceasta a fost prima motivație a acțiunilor sale. Biserica secolului al XV-lea reflecta cultura renescentistă contemporană, viziunea sa lumească și interesele sale materiale. Chemarea lui Girolamo Savonarola la reformă a vizat în special aspectul social, valorile religioase și culturale ale Renașterii. Discursul critic al Fratelui susține întoarcerea la religiozitatea de tip vechi, monastic. Însă, această întoarcere este, mai cu seamă, alegerea sa deliberată, decât o previzibilă continuare a reformei medievale în sine. Mesajul profetic al călugărului dominican este constituit aproape exclusiv pe critica noii forme renescentiste, îmbrăcată de viața socială și cea religioasă deopotrivă. Însă, acest mesaj nu oferă soluții directe privind reforma instituțională, ci face uz de o manieră teocratică de conducere, situată deasupra explicațiilor și deasupra structurilor bine definite de care Florența avea nevoie.

Toate aspectele transformării vieții Florenței au dispărut imediat după moartea inițiatorului lor, pe când, într-un veritabil fenomen de reformă, ele ar fi trebuit să îi supraviețuiască. Soluția individuală devine inovație atunci când reușește să modifice constanta tradițională a existenței. Nici la nivelul atacului împotriva ierarhiei bisericești și mai ales împotriva papei, Savonarola nu s-a dovedit un adevărat protestatar, căci critica sa nu a demonstrat dogmatic, canonic, tradițional greșelile clerului și conducătorilor acestuia, mulțumindu-se doar să demaște, în manieră apocaliptică, fața mai mult sau mai puțin ascunsă a imoralității.

În predici și în *Dialogo della verità profetica*, Savonarola denunță corupția, desfrâul, rapacitatea clerului, traficul de beneficii, abandonarea misiunii de salvare a sufletelor, neglijarea *Scripturii*, mondenitatea curiei, răul exemplu oferit de ierarhie. Singura idee reformatoare pe care o regăsim în predicile lui Savonarola este chemarea la organizarea unui sinod care să aplice reforma instituțiilor religioase, idee ce era deja un loc comun, chiar un loc comun oarecum depășit în cultura bisericească a vremii, după cum am văzut deja. Din felul receptării mesajului predicii Fratelui de către contemporanii lui putem deduce faptul că reforma vizată avea doar valoare mistico-spirituală, iar nu una realistă, concretă. Iată ce afirmă cronicarul Luca Landucci: „Părea că în cazul în care profeția Fratelui s-ar fi realizat, ar fi fost reînnoirea Bisericii și a lumii”.

Savonarola a provocat la confruntare pe legendarul conducător al Florenței – Lorenzo de’ Medici, a cărui imagine a reușit să o învingă și al cărui loc a reușit să-l ocupe, a participat la schimbarea formei de guvernământ în Florența, a reușit să exploateze din plin impactul pe care mesajul său îl avea asupra maselor, transformând orașul în care s-a format spiritul renescentist într-o mănăstire. Când faima sa a ajuns dincolo de zidurile Florenței, când a fost recunoscut drept sfânt și profet de către întreaga Italie, Savonarola s-a crezut îndreptățit să îl provoace pe însuși papa, nu dintr-un impuls cu adevărat reformator, ci mai degrabă la o luptă a capacităților individuale de impunere pe scena acestei lumi, provocării sale papa răspunzându-i pe măsură, după cum vedem mai ales din modalitățile în care opera lui Girolamo Savonarola a fost cenzurată: „27 mai 1498: Trimisul papal a anunțat sub pedeapsa cu excomunicarea că oricine are scrieri ale Fratelui trebuie să i le aducă lui la San Pietro Scheraggio, pentru a fi arse”.

Ceea ce a reușit Girolamo Savonarola a fost să demonstreze cât de amplă poate fi ascensiunea unui individ cu o origine relativ modestă, atunci când știe să răspundă așteptării maselor și să exploateze aspectele sensibile ale societății. Într-un conflict al individualităților el nu a reușit însă să învingă papalitatea. Exponenții acesteia ar putea fi considerați adevărații campioni ai exacerbării individualizării prin exploatarea mijloacelor pe care societatea catolică a secolului le pune la îndemână și prin valorificarea răspunsurilor euristice pe care spiritul renescentist era pregătit să le ofere.

Așa cum afirmam anterior, capitolul al V-lea prezintă viața lui Girolamo Savonarola, cuprinsă între nașterea sa în 1492 și anul morții sale 1498, prin ardere pe rug. Născut la Ferrara la 21 septembrie 1452 și decedat la Florența la 23 mai 1498, Savonarola a fost al treilea din șapte

copii ai familiei Niccolò Savonarola și Elena Bonaccorsi. Alegând profesia bunicului său, el a început să studieze medicina, de care s-a îndepărtat din cauza impresiei din ce în ce mai puternice pe care i-o dădea corupția societății. Datorită dezamăgirii cauzate de refuzul familiei Strozzi de a-i da mâna fiicei lor Laodamia, la vârsta de 23 de ani, el a părăsit în secret casa tatălui său și a plecat la Bologna, unde a îmbracat rasa dominicană.

Când el a hotărât să îmbrățișeze viața monahală, predilecția sa pentru Sf. Toma de Aquino l-a condus să aleagă ordinul dominicanilor; dar el s-a alăturat acestui ordin cu intenția clară de a rămâne toată viața un simplu frate la baza ierarhiei, pentru a evita amestecul de profan și scolastic pe care-l implicau studiile. Cu toate acestea, el a depus jurământul făcut în mănăstirea San Dominic din Bologna în 1475, și chiar și-a învins aversiunea față de predarea filosofiei lui Aristotel în momentul în care superiorii săi îi ceruseră imperios să o predea, având grijă, totuși, să evite în prelegerile sale speculațiile și să scoată în evidență, ori de câte ori se oferea ocazia, superioritatea Sfintei Scripturi față orice autoritate filosofică. Deși dorise să „fie angajat în cele mai umile și servile îndatoriri ale frăției”, el a arătat în scurt timp o „capacitate deosebită care a dus la numirea sa ca instructor al novicilor”.

Savonarola și-a început deci viața monahală în ordinul dominican. O alegere interesantă pentru tânărul Savonarola, dacă ne gândim că Dominicanii, fiind călugări predicatori militanți, prima lor sarcină, și cea mai importantă, era propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu. În timp ce Franciscanii, care puneau accentul pe sărăcie, ar fi fost mai potriviți naturii austere a lui Savonarola, după spusele biografului său Lauro Martines, dorința sa de a se alătura dominicanilor demonstrează clar că acest călugăr a fost un luptător militant pentru Hristos de la bun început. Dominicanii i-au permis să „transforme oamenii propovăduind cuvântul lui Dumnezeu. El a găsit în Ordinul Dominican aceeași putere combativă pe care urma să o găsească și în utilizarea tiparului”.

Ca tânăr călugăr dominican, Savonarola a devenit repede deziluzionat de bogăția și ostentația pe care o vedea în jurul său. În parte, acest lucru își are rădăcinile în amintirile din copilăria de la curțile ducale și în parte de la preponderența nepotismului și patronajului indecent foarte răspândit la Roma și în alte părți. El sugera adesea că mulți oameni răi și mincinoși au intrat în ordinele sfinte și astfel, în unele situații, numai prin simpla lor prezență, perverteau credința catolică în favoarea unui model al creștinismului „extern, pompos și lipsit de inimă”.

La mănăstire, Savonarola i-a studiat pe Augustin și pe Toma de Aquino și și-a însușit învățăturile Sfintei Scripturi, din care știa părți întregi pe de rost. La Florența se află și astăzi două exemplare ale Bibliei care conțin adnotări amănunțite pe marginea textului, făcute de însuși Savonarola, printre rânduri sau pe file adăugate. După numirea sa ca arhiepiscop, el a subliniat importanța studiului Bibliei în limbile ebraică și greacă.

În 1482, el a fost trimis la Florența, unde a devenit cititor la mănăstirii Sf. Marcu. Mănăstirea fusese reconstruită de către Cosimo de Medici, iar pereții săi fuseseră împodobiți de penelul lui Fra Angelico. La data sosirii lui Savonarola, orașul era la apogeul gloriei sale de centru cultural, dar și de citadelă a vieții ușoare, sub patronajul lui Lorenzo Magnificul. Eforturile făcute de tânărul călugăr din amvonul său de la Florența s-au soldat cu un eșec. În biserica San Lorenzo, unde predica în Postul Sfințelor Paști, mulțimea credincioșilor care-l asculta a scăzut până la douăzeci și cinci de persoane. Fra Mariano da Gennazzano, discipol al Sfântului Augustin, era preferatul publicului larg.

Dominicanul și-a dobândit întâia dată faima cu predicile despre Apocalipsa lui Ioan ținute în Postul Mare din 1486, la Brescia, pronunțând judecăți privitoare la renovarea morală a Bisericii și păcătoșenia orașului.

Între anii 1488 și 1490, Savonarola predica în diferite locuri din Lombardia.

Într-un capitol marginal predicat la Reggio, în 1489 la un conciliu dominican, veneratul Pico Mirandola a fost atât de fermecat de elocința lui și atras de frumusețea și sfințenia spiritului și caracterului său, încât i se părea că nu va mai putea trăi departe de el; și, ca urmare a entuziasmului cu care el, imediat după aceea, i-a vorbit lui Lorenzo de' Medici despre el, Savonarola a fost rechemat la Florența și a fost numit stareț la mănăstirea Sf. Marcu.

De la 1 august 1490, când a apărut în amvonul de la Sf. Marcu, oamenii se îngrămădeau să-l audă predicând acolo sau în catedrală. În 1491, a fost numit stareț al mănăstirii. Predicilor, el le-a adăugat scrierile filosofice și opusculile despre umilință, rugăciune și iubire pentru Hristos. Inițial, predicile sale au fost disprețuite, fiind considerate sofisticate și lipsite de retorică. Pe măsură ce a început să predice despre pocăință și milostenia lui Dumnezeu și să descrie în imagini vii judecățile pe care Dumnezeu le va pogorî peste cei care nu se căiesc, mulțimile au început să se adune ca să-l asculte. Transferarea sa la Florența fusese precedată de reputația sa.

Studierea cuvântului lui Dumnezeu, așa cum este cuprinsă în Vechiul și Noul Testament, a devenit, din acel moment, legea după care s-a condus toată viața; și după câțiva ani, stilul său

oratoric, care fusese lipsit de vigoare, a dobândit o putere penetrantă și triumfătoare, deopotrivă în amvon și în discursul familiar.

La acest refugiu, sub un rododendron, care era principalul ornament al grădinii mănăstirii Sf. Marcu, și-a început el seria de predici, pentru prima dată, în fața unui auditoriu nu foarte numeros, dar care, în scurt timp, s-a înmulțit atât de mult, încât a fost necesar să se mute în biserica mănăstirii. Dar și biserica a devenit în curând prea mică pentru a putea cuprinde numărul mare al ascultătorilor din afara granițelor Florenței, care era în continuă creștere; prin urmare, lui Fra Girolamo, care devenise stareț la Sf. Marcu, i s-a permis să predice în catedrala din Florența.

Pentru a înțelege ascensiunea lui Savonarola în Florența, trebuie să menționăm viziunile sale apocaliptice. Astfel, ni se descoperă și conținutul celui de-al VI-lea capitol al tezei, anume opera și învățăturile lui Savonarola, rolul tiparului în răspândirea lucrărilor sale, predicile rostite și lupta dusă împotriva păgânismului și exceselor clasicismului antic. Dintre acestea, piesa de rezistență este volumul mare de predici susținute, analizate din perspectivă penitențial-apocaliptică, biblică, profetică și politică, precum și lupta sa împotriva păgânismului clasicismului antic.

El a întărit tema consecventă în istoria Florenței conform căreia florentinii erau un popor căruia Dumnezeu i-a hărăzit un destin deosebit. El a descris mileniul ca pe o epocă care îi va lăsa pe florentini purificați și deținători ai locului de frunte în noua Împărăție. Unul din numeroasele aspecte care explică popularitatea lui Savonarola a fost erudiția sa care, „deși nu era profundă și nici originală, era suficient de vastă pentru a suscita atât interesul învățaților umaniști, ca de exemplu Giovanni Pico della Mirandola (1463–1494)”, cât și pe cel al multor literați florentini.

Tema primelor sale predici a fost prezentarea anumitor pasaje din Apocalipsă într-o modalitate în care să inspire groază și neliniște; din aceste pasaje el și-a făcut auzite concluziile, cu tonalitatea și autoritatea unui profet, referitoare la marea criză ceea ce „se putea aștepta” Biserica lui Dumnezeu, și nemaiauzite nenorociri pentru aceasta, mânia de care nu exista scăpare decât prin căință.

Mulțimile așteptau ore în șir la ușile catedralei sosirea predicatorului, iar Villari a estimat că mulțimile care-i ascultau predicile numărau 10.000 sau 12.000 de oameni. Eisenbichler apreciază că în zilele sale de glorie, Savonarola predica unor mulțimi de aproximativ douăzeci de mii de oameni. Sentimentele ascultătorilor se legănau la glasul predicatorului precum câmpurile cu grâne bătute de vânt, aici ardeau de indignare, aici se înmuiau în lacrimi. „Am fost copleșit de

plâns și nu am putut continua”, scria un ascultător notând o predică, iar Savonarola însuși simțea efortul deosebit și adesea se scufunda în scaun complet epuizat. La entuziasmul mulțimilor față de predicator, s-au adăugat recunoștința și venerația pentru mesagerul lui Dumnezeu, iar efectul tuturor acestor sentimente combinate a fost atât de puternic și atât de contagios încât părea că a fost restaurată cea mai frumoasă vârstă a Bisericii de la începuturi.

Pentru a se bucura de partea lor de mană miraculoasă, care se pogora peste ei cu atâta abundență din ceruri, locuitorii din localitățile și cătunele învecinate și-au abandonat casele, și oamenii de la munte au coborât din Apenini, îndreptându-și ochii spre Florența. Acolo, mulțimile de pelerini se grăbeau în fiecare dimineață, de îndată ce se deschideau porțile la prima ivire a zorilor, fiind găzduiți mereu cu frățietate. Ei au fost îmbrățișați pe stradă ca frații, chiar înainte de a li se cunoaște numele, și existau unii cetățeni pioși, care găzduiau în casele lor chiar și câte patruzeci de oameni la un moment dat.

Dacă ne gândim că acest entuziasm a fost menținut timp de șapte ani la rând, că trebuia să predice separat pentru bărbați, femei și copii, deoarece era imposibil să-i primească pe toți împreună în catedrală, înțelegem strigătele de furie ale facțiunii *Palleschi*, care îl denunța la curtea de la Roma, în fiecare zi, și îl amenința, în gura mare, cu spânzurătoarea; cu greu ne putem hotărî, astfel, ce să admirăm mai mult la Savonarola: fecunditatea sa inepuizabilă ca predicator al Evangheliei, sau fecunditatea inepuizabilă cu care spiritul s-a înălțat deasupra regiunii răvășită de furtuni populare, sau încrederea sa cu-adevărat supraumană în ajutorul de sus, care credea că nu îl putea lăsa de izbeliște.

Predicarea sa plină de amenințări este strâns legată de evenimentele naționale. Italia, Roma și Florența sunt insistent apostrofate. Într-o critică aspră și exuberantă, el acuză călugării și fețele bisericești că sunt responsabili de „această furtună”, de „aceste rele”. El a prevestit că Dumnezeu va trimite pedepse asupra bisericii Sale pentru a o purifica: „Biserica va fi reformată, dar Italia va fi mai întâi biciuită, iar pedepsirea ei este iminentă”. Profețiile călugărului păreau că se apropie de împlinire când, la Florența, în 1494, a ajuns vestea că Regele Franței, Carol al VIII-lea, invadase Italia. Aceasta s-a întâmplat pe când Savonarola predica din textul „Iată aduc potop de ape peste pământ” (Fac. 6,17). Această coincidență nu a făcut decât să-i sporească reputația.

Conținutul global al predicilor sale se concentrează deci în trei puncte: Biserica trebuie să fie pedepsită; prin această pedeapsă reînnoită; reînnoirea se va întâmpla curând. Savonarola este

un impresionant tipic exemplu de predicare penitențială de natură apocaliptică, cutremurător, dar cu rezultate deseori oscilante. El face o denunțare a profundelor contraste ale epocii renascentiste; ale abuzurilor Bisericii, ale aberațiilor papatului, a marelui conflict monahal dintre libertinism și conservatorism. Cazul Savonarola constrânge la a ne da seama de diferența esențială care există, în Biserică, între persoană și funcție. Și aceeași luptă a lui Savonarola este un exemplu incisiv al unei probleme centrale a catolicismului modern, definiția corectului raport dintre funcție, ierarhie și individ, Biserică și conștiință individuală.

Predicile lui Savonarola erau ca lumina fulgerului și reverberațiile tunetului. Era de dator să să rezeze cu toporul de la rădăcină răspândirea desfrânării în loc să descrie consolarea adusă de iertare și de comuniunea cu Domnul. El insista mai mult asupra amenințărilor mâniei divine decât asupra izvoarelor milosteniei cerești aducătoare de consolare. Nu lipseau din predicile sale descrieri tandre ale iubirii și milosteniei cerești, dar blestemele proferate la adresa păcătoșeniei vremurilor sale depășeau rugămintele blânde.

El a descris metoda sa spunând, „Eu sunt ca grindina. Acoperiți-vă dacă nu vreți să cadă peste voi și să vă lovească. Și amintiți-vă că v-am spus, acoperiți-vă capul cu un acoperământ care este făcut din virtute și grindina nu vă va atinge”.

Mesajul său se adresa atât clerului de toate rangurile cât și oamenilor de rând, iar săgețile indignării sale cădeau adesea peste palatul lui Lorenzo. Pe clerici îi acuza de lacomie pentru prebendă și aur și o devoțiune mai mare față de aspectul exterior al ceremoniilor decât față de viața sufletească. El se adresa Florenței în termeni afectuoși, ca obiect al iubirii sale și adesea exclama „Florența mea.” Florența a fost orașul lui Savonarola la fel cum Geneva a fost orașul lui Calvin sau Edinburgh, orașul lui Knox. Portretizând nesinceritatea clerului, el spunea: „În zilele noastre, prelații și predicatorii sunt înlănțuiți la pământ de iubirea lor pentru lucrurile lumești. Îngrijirea sufletelor nu mai este preocuparea lor. Ei se mulțumesc să primească veniturile. Predicatorii predică pentru a face pe placul prinților și pentru a fi lăudați de aceștia. Ba au făcut mai rău de atât. Nu numai că au distrus Biserica Domnului, dar au clădit o nouă Biserică după chipul lor. Mergeți la Roma și vedeți! În conacele marilor prelați nu există altă preocupare decât cea pentru poezie și arta oratorică! Îi veți găsi pe toți ținând în mâini cărți de științe umaniste, spunându-și unul altuia că pot îndruma sufletele oamenilor cu ajutorul lui Vergiliu, Horațiu și Cicero ... Prelații de altă dată aveau mai puține mitre și pocale din aur și puținul pe care-l aveau este împărțit pentru ușurarea nevoilor celor săraci. Dar prelații noștri, de dragul de a obține

pocale, îi jefuiesc pe săraci de singurele lor mijloace de trai. Nu știți ce vă spun! Ce faci Tu, Doamne! Ridică-Te și vino să-Ți eliberezi Biserica din mâinile diavolilor, din mâinile tiranilor, din mâinile prelaților samavolnici”.

S-ar putea compune colecție cu adevărat magnifică din apelurile emoționante adresate de el copiilor care făceau parte din ascultătorii săi. Niciodată inima predicatorului nu tindea la mai multă blândețe, ca atunci când vorbea cu această parte inocentă și foarte prețuită din turma lui; el a făcut apel la ei ca să culeagă roadele muncii sale și să vegheze asupra viitorului destin al țării; dar, între timp, el a pregătit calea pentru venirea acestor vremuri fericite, aducând la îndemâna înțelegerii lor marile dogme ale credinței, și făcând presiuni pentru aplicarea unor reforme salutare în educația din familie. El le spunea mamelor că ele au eșuat în cea mai sfântă din îndatoririle lor, când au transferat grija creșterii copiilor lor femeilor mercenare, care le-au transmis acestora viciile lor, corupându-i astfel încă din leagăn. El spunea taților că erau obligați să dea fiilor lor, chiar de la o vârstă fragedă, acel fel de educație și instrucție elementară (în care era inclus studiul limbilor moarte), fără de care abilitățile lor naturale nu-și pot atinge dezvoltarea deplină mai târziu în viață.

Legat de acele lucrări de căpătâi pe care popoarele antichității le-au lăsat în urmă, el a recunoscut caracterul lor auxiliar la civilizația modernă, considerându-le instrumente ale culturii pentru dezvoltarea imaginației și gustului artistic; dar însușirea acestor decorațiuni străine nu trebuie să constituie o piedică în calea considerării creștinismului ca fiind singura fundație și cheie de boltă a structurii. El aproba ca profesorii din Florența să-și pregătească elevii pentru a înțelege geniul lui Homer, Virgiliu, și Cicero, dar, întrucât, din punctul său de vedere, geniul părinților Bisericii era mai profund și sublim, el a cerut ca cele mai bune lucrări ale Sfântului Ieronim și ale Sfântului Augustin (și în special tratatul *De Civitate Dei*), ar trebui să se bucure în egală măsură de aceeași atenție egală ca și autorii profani: „să nu fie posibil ca tinerii să primească o lecție de păgânism fără a primi, în același timp, o lecție de creștinism, iar elocința și adevărul să poată fi predate simultan”. Din același motiv, el dorea ca memoria copiilor să fie încărcată, de la mai fragedă vârstă, cu poveștile sfinților și martirilor, care onoraseră Biserica cu virtuți eroice într-un sens superior filosofilor antichității. El obișnuia să spună că un copil care se ferește de păcat, după ce ajunsese la vârsta liberului arbitru, dobândește atâta neprihănire a minții și a inimii, încât îngerii din cer îl vizitează adesea.

Către apogeul vieții sale, prin predicile sale, el s-a dedicat în mod deosebit dorinței de a

vedea eliberate viețile florentinilor de orice urmă păgână care ducea la exacerbarea cultului umanist din acea perioadă. Ca profet auto-proclamat, ca instrument al lui Dumnezeu pentru Florența, Savonarola a început un program de curățire a orașului de îndelung veneratele sale deșertăciuni umaniste. Obsedat de imaginea răutății umane pe care o vedea, el dorea să scape Florența de toate felurile de vicii; călugărul a avut o atitudine fermă de condamnare față de frivolitate, poezie, sex, jocuri de noroc, haine elegante și bijuterii. Urma să nu mai fie nici o imagine a nudului, nici o plecăciune artistică față de zeitățile păgâne. Toate au culminat cu spectacolele de ardere a deșertăciunilor („bonfire of vanities”) din 1496 și 1497.

Discursurile lui Savonarola abundau în episoade imaginare avântate și amețitoare care luau locul calmului și expunerii logice. În seara dinaintea ultimei sale predici în Postul Nașterii lui Iisus (Advent) 1492, Savonarola arăta, în mijlocul cerului, o mână care ținea o sabie cu următoare inscripție: Iată sabia Domnului care se va coborî deodată și degrabă pe pământ – *Ecce gladius Domini super terram cito et velociter*. Deodată sabia s-a întors către pământ, cerul s-a întunecat, și din cer a început să cadă o ploaie de săbii, săgeți și flăcări. Cerurile s-au cutremurat de tunete, iar lumea a rămas pradă foametei și morții. Viziunea s-a încheiat cu porunca dată predicatorului să facă aceste lucruri cunoscute. În repetate rânduri el s-a referit la această viziune profetică. Ea a fost păstrată în memorie și printr-o medalie, care reprezenta, pe o parte, pe Savonarola, iar pe cealaltă, o sabie în ceruri, ținută de o mână și îndreptată în jos către un oraș.

Inscripția de pe sabia cerească reprezintă exemplar stilul predicilor lui Savonarola, impulsiv, în imagini picturale, exploziv, uimitor, nepărtinitor și instructiv. Și cu toate acestea lăsa o impresie profundă asupra oamenilor din diferite clase. Pico della Mirandola cel bătrân a descris efectul minunat pe care l-a avut asupra lui. Odată, când a anunțat că textul ales de el era Facere 6, 17 – „Și iată că eu am să fac să vină un potop de ape pe pământ” – Pico spune cum a simțit că un fior rece îi străbate trupul și i s-a ridicat părul măciucă. Dar imagistica predicii, așa strălucitoare și ciudată cum era, nu este o explicație suficientă a puterii predicatorului florentin. Predicatorul însuși ardea de pasiune religioasă, având o simțire și pioșenie profundă. El avea ochii unui mistic și vedea dincolo de aspectul exterior și ritualul emoției interioare a puterii spirituale.

Elementul biblic a fost și el o trăsătură remarcabilă a predicilor sale. Discursurile sale cele mai renumite au fost despre arcă, Exod, profeții Agheu, Ezechia, Amos și Osea și

Apocalipsa lui Ioan. El a insistat asupra autorității Scripturii. „Eu predic regenerarea Bisericii,” spunea el, „având Scriptura drept singur îndrumar”.

Spre deosebire de mulți teologi din vremea sa, el nu predica mult din Sfinții Părinți, ci din Scriptură și în graiul local. Prin urmare, oamenii îl puteau înțelege și puteau profita din predicile sale. Savonarola avea cunoștințe enciclopedice despre Biblie. Crawford îl descrie pe Savonarola ca pe „un cititor înflăcărat al Bibliei”, căci o „știa aproape pe de rost, de la Geneză până la Apocalipsă”. Old este de aceeași părere: „Cunoștințele sale din Scriptură erau considerate extraordinare de către contemporanii săi. De fapt, se spunea că știa mare parte din Biblie pe de rost”. Aceste cunoștințe urmau să-i fie de mare folos, când, în ultimele sale zile dinaintea execuției, fiind lipsit de Biblia sa, el a și-a scris *Meditațiile din închisoare despre Psalmii 30 și 50*: „trimiterile la Scriptură se întâlnesc peste tot... scăpări neînsemnate sau îndepărtări de la Vulgata sugerează faptul că Savonarola nu avea Biblia la îndemână în timp ce scria și că el cita din memorie”.

După cum subliniază Old, Savonarola și-a fundamentat autoritatea predicilor sale pe însăși autoritatea Scripturilor. Fra Girolamo spunea următoarele: „dacă mă întrebați despre autoritatea predicilor mele, eu vă răspund așa: ceea ce spun eu vine din Scripturi, ceea ce spun eu este Evanghelia, are autoritate; când spun că vine din altă parte, atunci nu sunteți obligați să credeți ce spun”.

Elocința amvonului degenerase la vremea respectivă într-un schimb de argumente scolastice, iar predicatorii la modă, făcând un amestec difuz între argumentele scripturistice și logică, au aruncat acest praf uscat în ochii ascultătorilor lor, fără să le pese de lucrurile care țin de credință și de Dumnezeu. Atunci când a apărut Savonarola cu abundența de citate din Scripturi, acestea și-au găsit ecou în inimile oamenilor simpli, ca niște tunete repetate nemaiauzite până atunci. Amos era pentru el tipul acela al simplității necioplite și energice de care îi place lui Dumnezeu să se folosească pentru a smeri cunoștințele celor înțelepți; iar profețiile păstorului din Tecoa, păreau, prin aplicarea pe care le-a dat-o Savonarola, să fi fost destinate în special idolatriei intelectuale în care era cufundată Florența în acea perioadă. „Când profetul, vorbind despre păcatul de neiertat al poporului lui Israel, (Amos 2,8) le reproșează că au băut din vinul celor năpăstuiți, „vinum biberunt damnatorum”, Fra Girolamo declară florentinilor că acest vin blestemat nu este altceva decât păgânismul, cu amintirile sale antice, voluptatea sa, și ceremoniile sale profane”. Cei care jură pe păcatul Samariei, „qui jurant delicto in Samaria”,

sunt pe de o parte, tinerii din Florența, care sunt mânați de mândrie să alerge după logică și filosofie, și pe de altă parte, profesorii de teologie, care nu pot studia nimic în afara acelor subtilități zadarnice care nu fac decât să alimenteze disputele dintre școli. Tot așa, cei care strigă, „Vie este calea cetății Beer-sheba!” („Vivit via Beersheba” – Amos 8,14) sunt oamenii învățați care fac un idol din știință. Interdicția impusă de Isaac fiului său Iacov să ia o soție din rândul fetelor lui Canaan, a fost un avertisment profetic pentru creștini, pentru a-i împiedica să caute adevărul în cărțile filosofilor.

Este ușor de înțeles cum Savonarola, cu atâta înflăcărare și zel, a ajuns să atragă și să emoționeze mulțimile, ori de câte ori el își sfătuia ascultătorii să citească Sfintele Scripturi, sau când vorbea despre învățăturile mângâietoare pe care el însuși le deprinsese din acestea: „... Ce mângâiere nespusă află inima unui creștin în lectura Sfintelor Scripturi! Cel care este ostenit de lungul pelerinaj al vieții el se odihnește câteodată pe drum, pentru a-și reface puterile cu aceste merinde, apoi se bucură de prezența lui Hristos Însuși și se consolează cu lacrimile dulci pe care le varsă în timp ce contemplă mila lui Dumnezeu [...] Vai, Florență, fă cu mine ce vei voi; am urcat în amvon azi pentru a vă avertiza să nu îmi distrugeți truda, căci ea este truda lui Hristos însuși. Dacă trăiesc sau dacă mor, sămânța pe care am semănat-o în inimile oamenilor oricum va rodi. Chiar dacă dușmanii mei ar fi destul de puternici să mă alunge de la zidurile voastre, prin aceasta eu nu voi fi doborât; căci pot găsi undeva singurătatea în care să găsesc refugiul în Biblia mea și să mă bucur de pacea și odihna pe care cetățenii tăi nu au puterea să o tulbure”.

Un alt element care a dat vigoare și putere predicilor lui Savonarola a fost elementul profetic. Savonarola pretindea că este un profet care dezvăluie lucruri care, pentru a folosi cuvintele sale, „depășesc aria de cunoștințe, naturală pentru orice ființă”. Acest element putea fi un semn de slăbiciune, dacă nu era asociat cu o mare personalitate, aplecată spre scopuri mărețe. Severitatea avertismentelor sale a fost adesea atât de înfricoșătoare încât predicatorul însuși se sfia să le comunice. Odată, el a vegheat și s-a rugat o noapte întreagă să poată fi scutit de obligația ce-i revenea de a face cunoscut un mesaj, dar a fost în zadar. Predica, pe care a ținut-o totuși, a fost descrisă de el ca fiind înspăimântătoare.

Încrederea lui Savonarola în originea divină a numirii sale de sus drept vestitorul unor lucruri deosebite sale și-a găsit expresia nu numai din amvon, ci și în două dintre lucrările sale, *Manualul Revelațiilor (Manual of Revelations, 1495)* și *Dialog despre Adevăr și Profeție (Dialogue concerning Truth and Prophecy, 1497)*. Cel de al doilea opuscul cu un număr de

predici ale lui Savonarola a fost introdus în Index. În cel dintâi, autorul declară că de mult timp prevestea lucruri viitoare, prin intermediul inspirației divine, spunând că „Dumnezeu m-a pus aici și mi-a zis, «Te-am pus pe Tine păzitor în centrul Italiei ... când vei auzi un cuvânt care va ieși din gura Mea, să-i înștiințezi»” (Iezechiel 3,17).

Dacă am fi inclinați să considerăm că Savonarola a greșit pretinzând că are viziuni profetice, i-am ierta cu ușurință greșeala datorită zelului său înflăcărat și motivelor neprihănite care l-au animat. El a aplicat profețiilor sale cuvintele lui Hristos, ca nici un amănunt, cât de neînsemnat, să nu fie trecut cu vederea până nu se îndeplinesc aceste profeții.

Nici unul din mesajele sale nu a fost mai celebru decât cel pe care l-a primit în vizita sa în rai (martie 1495). Înainte de a porni în călătorie, câteva doamne s-au oferit să-l însoțească. El a refuzat Filosofia și Retorica. Acceptând tovărășia Credinței, Simplității, Rugăciunii și Răbdării, el s-a întâlnit pe drum cu diavolul în straie de călugăr. Cu această ocazie, diavolul a făcut observații la adresa caracterului supranatural al prezicerilor sale. Savonarola ar fi trebuit să rămână la virtutea predicatorului, să denunțe viciile și să lase profeția deoparte. Unui profet i s-a dat întotdeauna crezare prin miracole. Adevărații profeți erau oameni sfinți, iar diavolul l-a întrebat pe Savonarola dacă el credea că a atins un stadiu superior al sfințeniei. El a îndrăznit apoi să arate că profețiile lui Savonarola nu s-au împlinit întotdeauna. În acest timp ei ajunseseră la porțile raiului unde, prudent, diavolul i-a părăsit. Zidurile raiului – conform descrierii lui Savonarola – erau din diamante și alte pietre prețioase. Deasupra lor fluturau zece flamuri pe care erau scrise rugăciunile Florenței. Cu ajutorul îngerilor, vizitatorul s-a urcat pe o scară până la tronul Fecioarei care i-a dat o coroană și o piatră prețioasă și apoi, cu Iisus în brațe, a implorat Sfânta Treime pentru florentini. Rugămintea a fost ascultată, iar florentinilor le-a fost promisă o epocă de prosperitate precedată de o perioadă de neazuri. În această nouă perioadă, orașul avea să fie mai puternic și mai bogat decât a fost vreodată.

Se pune întrebarea dacă Savonarola a fost un profet adevărat sau dacă s-a lăsat pradă iluziilor proprii, luând imaginațiile sale, înflăcărare de propria-i evlavie religioasă, drept comunicare directă din partea lui Dumnezeu. Papa Alexandru al VI-lea a făcut din „declarația prostească” a lui Savonarola că „ar fi profet” una din învinuirile aduse acestuia.

În *Manualul Revelațiilor*, Savonarola avansează patru considerente pentru a dovedi că era un profet adevărat – certitudinea sa subiectivă, adevărarea prezicerilor sale, efectul acestora în ajutarea cauzei reformei morale în Florența și faptul că acestea au fost acceptate de oamenii din

oraș. Profetiile sale, spunea el, nu ar fi putut veni din astrologie pentru că el respingea astrologia și nici dintr-o imaginație bolnavă, pentru că acest fapt nu era în concordanță cu cunoștințele sale vaste în domeniul Scripturilor, și nici de la diavol, pentru că diavolul ura predicile sale și el nu are știință despre evenimente viitoare.

Pentru noi, singurul test valabil constă în faptele istorice. Au fost profetiile lui adevărate? Cele două profetii, a căror adevărate este subliniată, au fost revoluția politică din Florența, care a avut loc, și venirea lui Carol al VIII-lea de peste Alpi. Savonarola a văzut în Carol un nou Cyrus a cărui venire putea elibera Florența de legăturile sale politice și putea iniția o nouă epocă de libertate civică. El a mai prezis și retragerea ulterioară a lui Carol. Philippe de Commines (scriitor și diplomat la curtea regelui francez), care l-a vizitat pe Savonarola în mănăstirea Sf. Marcu după ce începuseră procesele care au urmat venirii lui Carol în Italia, a plecat impresionat de pioșenia și candoarea călugărului, și a declarat că acesta i-a prezis cu certitudine, lui și regelui, „lucruri pe care nimeni nu le crezuse la vremea aceea, dar care s-au adevărat într-un tot de atunci încolo”.

În timp ce un număr de anunțuri profetice solemne au rămas neadevărate, ar fi corect să presupunem că restul erau pur și simplu prezicerile unui observator pătrunzător care urmărea evoluția evenimentelor. Multă lume avea încredere în călugăr ca profet, dar ea a cerut din ce în ce mai insistent ca el să-și dovedească afirmațiile profetice cu un miracol. Chiar și prezicerile care s-au adevărat parțial, ca de exemplu venirea lui Carol al VIII-lea peste Alpi, nu s-au îndeplinit pe deplin, în sensul unei îmbunătățiri permanente a situației politice, așa cum spera Savonarola.

Declarația Profesorului Bonet-Maury exprimă bine cazul. Așa-numitul dar profetic al lui Savonarola nu a fost cu nimic mai mult decât intuiție politică și religioasă. Unele dintre prezicerile sale nu se înscriau în ceea ce se așteaptă să fie profetiile creștine, ca de exemplu noua umilire a Pisei. Florentinii erau flăcăi de marea onoare pe care profetul o făcea orașului lor, dar și de prezicerile sale referitoare la dominațiile pământești și gloria cerească a Florenței. În *Manualul Revelațiilor* el exclamă, „În timp ce Florența se află în mijlocul Italiei, ca inima în mijlocul trupului, Dumnezeu a preferat să o aleagă pe ea să fie locul de unde se răspândește în întreaga Italie acest anunț profetic”.

Dimensiunea profetică și penitențial-apocalitică a predicilor sale se desprinde în mod deosebit din conflictul pe care fra Girolamo l-a avut cu papa Alexandru Borgia. De fapt, acesta

este conținutul celui de-al VII-lea capitol al tezei, intitulat *Mișcarea savonaroliană și consecințele ei. Drumul lui Savonarola de la erezie la sfințenie*, în care analizăm relația lui Savonarola cu papa Alexandru Borgia al VI-lea (1431–1503), respectiv Martin Luther (1483–1546).

Existau mulți predicatori morali în întreaga lume creștină care afuriseau abuzurile clerului, iar papa avea cunoștință despre zvonurile care circulau în legătură cu moralitatea stilului său de viață. Ce a făcut ca Savonarola să fie diferit de aceștia, a fost faptul că pretindea că are o percepție profetică. Mai alarmant pentru papă era faptul că Savonarola făcea legătura între pedeapsa care urma să vină și invadarea Italiei de regele Franței. Alexandru, ca mulți dintre papii medievali, se temea de orice amenințare la adresa puterii sale. Corupția morală, chiar și deraierea doctrinară, nu îl interesau așa de mult atât timp cât autoritatea bisericii, propria sa autoritate, nu era pusă sub semnul întrebării.

Pentru Alexandru, adevărata problemă era politică. Faptul că Savonarola îi instiga pe florentini să creadă că francezii erau aliații lor a împiedicat Florența să se alăture „Ligii Sfinte.” Această alianță, care consta din papă, împărat, Regele Spaniei Republica Veneția și Ducele orașului Milano, a fost organizată pentru a apăra Italia împotriva turcilor și a proteja drepturile papei. Scopul său imediat era să-i gonească pe francezi din Italia. Florența a refuzat să se alăture Ligii, deoarece florentinii aveau nevoie de ajutorul unei puteri străine, Franța, ca să-i ajute în a împiedica reîntoarcerea familiei Medici, despoți ai orașului timp de multe generații.

Conflictul a început cu ordinul papei, la 25 iulie 1495, ca Savonarola să pornească către Roma pentru a răspunde acuzațiilor. Ordinul lui Alexandru, care cerea călugărului să se prezinte la Roma, s-a bazat pe anunțarea faptului că prezicerile sale despre evenimente viitoare veneau prin revelații divine. În același timp, papa și-a exprimat marea bucurie la aflarea veștii că dintre toți lucrătorii din via Domnului, Savonarola era cel mai zelos și a promis să-l întâmpine în orașul etern cu dragoste și afecțiune frățească. Savonarola nu a dat curs ordinelor suveranului pontif, invocând motive de sănătate și pericolele care îl pot pânde pe drumul spre Roma. Vechiul său rival la amvon Fra Mariano de Gennazzano și alți dușmani erau la Roma și puneau la cale intrigi împotriva lui, iar familia Medici câștiga repede favorurile papei.

Prima scrisoare a lui Alexandru, la 9 septembrie 1495, în care acesta interzicea călugărului să predice, a condamnat nebunia prostească a lui Savonarola de a se amesteca în problemele politice italiene și anunțarea faptului că este un mesager special trimis de Dumnezeu.

În replică, Savonarola a răspuns acuzațiilor și, la invitația senioriei, a continuat să predice. La 16 octombrie 1495, suveranul pontif i-a interzis să predice deschis sau în particular. Pastor remarcă, „Era cât se poate de limpede că Savonarola era vinovat de nesupunere față de autoritatea papală”.

Timp de cinci luni, călugărul a rămas retras în mănăstire, dar la 17 februarie 1496, la rugămintea senioriei de a ține predicile Postului Mare, el s-a urcat din nou în amvon. Afirmând că papa ar putea greși el a adoptat o poziție îndrăzneată. „Papa”, a spus el, „îmi poate da ordin să fac ceva care contravine legii iubirii creștine sau evangheliei. Dar, dacă într-adevăr îmi dă așa un ordin, îmi voi spune, tu nu ești păstor. Nu Biserica Romană, ci tu greșești”.

De atunci, el și-a ridicat glasul, cum nu o mai făcuse înainte, împotriva corupțiilor orașului papal. Predicând despre Amos (4,1) la 28 februarie 1496 el a exclamat, „Cine sunt vacile grase din Bashan de pe munții din Samaria? Ele sunt curtezanii Italiei și Romei. Sau, nu sunt ei? O mie e prea puțin pentru Roma, zece mii, douăsprezece mii, paisprezece mii sunt prea puțini pentru Roma. Pregătește-te, vai, Romă, căci grozave vor fi pedepsele tale”.

Constatând că amenințările nu vor închide gura lui Savonarola, Alexandru a recurs la mită, o artă în care era foarte priceput. Prin intermediul unui dominican trimis la Florența, el i-a oferit călugărului de la Sf. Marcu pălăria de cardinal. Dar Alexandru și-a greșit omul și, într-o predică din august 1496, Savonarola a declarat că el nu vrea nici mitră și nici pălărie de cardinal, ci numai darul pe care Îl dă Dumnezeu sfinților Săi – moartea, o pălărie purpurie, o pălărie înroșită cu sânge. Herbert Lucas interpretează oferirea pălăriei de cardinal nu ca șiretlic, ci ca un presupus scop bun al lui Alexandru, pentru a-și arăta aprecierea față de un om cinstit, dar greșit îndrumat”.

Anotimpul carnavalului din 1496 și cele din următorii doi ani au oferit dovezi remarcabile pentru modul în care Savonarola reușea să impună convingerile sale religioase florentinilor. Carnavalul, care fusese scena unor benchetuieli sălbatice, a fost transformat într-o sărbătoare semi-religioasă. Acestei „sărbători a pietrelor”, pe care senioria nu reușise să o suprimă, Savonarola, împreună cu ajutoarele sale i-a substituit o sărbătoare religioasă, care s-a numit reformarea băieților. Acești „băieți ai lui Fra Girolamo,” după cum îi numește Landucci, mășăluiau pe străzile orașului, cântând imnuri compuse de Savonarola și Benivieni, își ocupau locurile în stranele înălțate în acest scop și primeau colectele pentru săraci. În ultima zi a carnavalului din 1497, a avut loc arderea deșertăciunilor, după cum a fost numită.

Odată, sub vraja predicii călugărului, întreaga Florență părea că aluat calea religiei. Soțiile și-au părăsit soții și s-au dus la mănăstire. Alții s-au căsătorit, jurând abstenență nupțială și Savonarola chiar visa că orașul ar putea atinge o stare atât de perfectă încât căsătoriile vor înceta complet. Oamenii participau la slujbe și se împărtășeau în fiecare zi; fra Bartolomeo și-a aruncat pe foc studiile în nud și o vreme a continuat să creadă că era păcat să folosești mâinile pentru a picta, căci ele ar trebui să fie permanent împreunate pentru rugăciune. Exista entuziasm, dar nu regenerare. Era sigur că urma o reacție și este o minune că Savonarola s-a bucurat de o încredere așa mare din partea oamenilor aproape până la sfârșitul vieții sale.

Alexandru nu era de acord cu nici una dintre reformele florentine și era hotărât să-l reducă pe Savonarola la tăcere cu orice preț.

Acuzațiile lui Savonarola la adresa relilor Bisericii deveneau și mai intense. El exclama: „Vai, supune-te Bisericii, ai dat în vileag lumii întreaga-ți răutate. Ți-ai înmulțit preacurvia în Italia, în Franța, în Spania și în alte regiuni. Ai profanat tainele cu simonie. În vechime, preoții îți numeau bastarzii nepoți, acum îi numesc de-a dreptul fii”. Alexandru nu putea confunda aluzia și nici nu putea tolera astfel de afirmații. Integritatea Sfântului Scaun era în joc. O funcție profetică superioară papalității, în cazul lui Eugeniu III, s-ar putea recunoaște, când a fost administrată în avertizările Sf. Bernard, dar profetul florentin se angajase în a denunța chiar și invectivele personale. Profetul își pierdea echilibrul. La 12 mai 1497, pentru faptul că „nu s-a supus muștrărilor și ordinelor noastre Apostolice” și fiind „suspect de erezie”, Alexandru l-a declarat ca fiind excomunicat. Li se interzicea tuturor să-l asculte pe condamnat sau să vorbească cu el.

Inițial, Savonarola a ascultat ordinul de excomunicare și a întrerupt predicile. Între luna mai 1497 și februarie 1498 el a păstrat liniștea. Cu cât stătea mai mult departe de amvonul său, cu atât deveneau mai rele moravurile oamenilor. De aceea, Savonarola a fost rugat de autorități să reia predica pentru a stăvili valul răutății care amenința cetatea încă o dată.

La 11 februarie 1498, el a sfidat valabilitatea propriei excomunicări și s-a urcat din nou în amvonul domului. În fața unei mulțimi uriașe, el descria preotul ca pe un instrument modest al Celui Atotputernic, și când Dumnezeu Se retrage, „prelații și papii nu sunt decât o unealtă de fier stricată. [...] Și, dacă un prelat ordonă ceea ce este contrar trăirii lui dumnezeiești în cucernicie și milostenie, nu numai că nu trebuie să i te supui, dar acesta este vrednic și de afurisenie”. Altă dată, el a spus că papa poate fi indus în eroare nu numai prin relatări neadevărate, ci și prin

propria-i răutate, ca în cazul lui papei Bonifaciu al VIII-lea care a fost un papă rău, începându-și pontificatul ca o vulpe și sfârșindu-l ca un câine.

Din respect pentru Biserică, mulți oameni s-au ținut departe de predicile lui Savonarola începând cu acea dată. Printre aceștia se număra credinciosul Landucci, care spunea, „pe bună dreptate sau nu, mă număram printre cei care nu s-au dus. Am crezut în el, dar nu doream să risc ducându-mă să-l ascult, deoarece se afla sub pedeapsa excomunicării”. Dușmanii lui Savonarola au făcut din cuvintele lui Grigore cel Mare strigătul lor de luptă: „Sententia pastoris sive justa sive injusta timenda est”, adică „Pedeapsa păstorului trebuie să fie respectată, fie ea dreaptă sau nedreaptă”.

Denunțările sale, răspândite în Biserică la adresa corupției, au devenit mai îndrăznețe. Devenea evident faptul că predicatorul ducea o bătălie care nu avea sorți de izbândă. Atacurile sale la adresa moravurilor clerului și Vaticanului i-au stârnit pe cei care dețineau puterea în Biserică împotriva sa; atitudinea sa politică a stârnit facțiunile din Florența.

În mâinile papii rămânea totuși o armă pentru a-l face pe Savonarola să cedeze – punerea sub interdicție a Florenței. Astfel a amenințat el citatea, dacă Senioria nu îl trimitea pe „acest fiul al necuratului” la Roma sau dacă nu îl arunca în închisoare. În cazul în care se dădea curs primei variante, Alexandru a promis să-l trateze pe Savonarola așa cum un tată își tratează fiul, cu condiția ca acesta să se căiască, căci el „nu dorea moartea unui păcătos, ci ca acesta să se poată întoarce de pe drumul său și să fie viu”.

Dar, în timp ce unii membri continuau să-și exprime încrederea în puritatea motivelor călugărului, majoritatea au ajuns să adopte poziția că ar fi fost mai convenabil să-l reducă pe predicator la tăcere, decât să atragă interdicția papală. La întrunirea publică, convocată de Seniorie la 9 martie 1498, pentru a hotărî calea de urmat, considerentele de eficacitate au prevalat. Papa, ca locțiitor al lui Hristos, are autoritate direct de la Dumnezeu și trebuie să fie ascultat. Un al doilea considerent a fost strâmtorarea financiară a municipalității. La 17 martie 1498, hotărârea senioriei i-a fost comunicată lui Savonarola, și anume că, de la acea dată trebuia să se abțină de la a mai predica, iar în ziua următoare el a predicat pentru ultima dată.

În ultima sa predică, Savonarola a recunoscut că este de datoria sa să se supună mandatului. Minte sa elaborase o cale de urmat: din amvon, el făcuse o aluzie la întrunirea unui conciliu general ca ultimă măsură. Dar cursul evenimentelor a luat, brusc, o întorsătură neașteptată. Florența a fost uluită la auzul zvonului că urmau a fi luate măsuri pentru a hotărî

dacă afirmațiile lui Savonarola erau adevărate. Provocarea (proba focului) a venit de la un franciscan, Francesco da Puglia, într-o predică la Sfânta Cruce, în care el l-a denunțat pe călugărul dominican ca eretic și fals profet. Dacă Savonarola nu era ars în această probă, acest fapt ar fi fost un semn clar că Florența avea să-l urmeze. Provocarea a fost acceptată de Fra Domenico da Pescia, un călugăr de la Sf. Marcu și prieten apropiat al lui Savonarola, un om a cărui viață pură era recunoscută. El a luat locul prietenului său, afirmând că Savonarola ar trebui să fie păstrat pentru lucrări superioare. Francesco da Puglia s-a retras și el, și Julian Rondinelli, un călugăr franciscan, i-a luat locul împotriva voinței sale. Însuși Savonarola a dezaprobat supliciul.

Supliciul a fost autorizat de seniorie și fixat pentru data de 7 aprilie. Supliciul i-a înflăcărat și mai mult pe prietenii lui Savonarola. Când el l-a anunțat într-o predică, multe femei au exclamat că doresc să fie împreună părtașe. Alți călugări de la Sf. Marcu și sute de tineri au anunțat că sunt gata să treacă prin foc din respect pentru îndrumătorul lor spiritual.

Solemnitatea a fost fixată pentru ora unsprezece. Când sosi ceasul să înceapă procesiunea, Savonarola ținea o predică. El spusese iarăși oamenilor că lucrarea sa nu are nevoie de miracole și că el întotdeauna a căutat să se justifice prin semnele virtuții și, a declarat el, întocmai ca pe Muntele Carmel, ne putem aștepta la intervenția divină miraculoasă, dar numai ca răspuns la rugăciune și umilință. Furtuna care s-a abătut asupra orașului, tergiversarea pregătirilor și căderea întinericului au făcut ca Senioria să anuleze supliciul.

Puterea lui Savonarola se sfârșise. Vraja numelui său dispăruse. Exista sentimentul că spectacolul era o farsă. Amenințarea populară creștea din ce în ce mai mult, iar un gardian, a reușit, cu greu, să împiedice un atac violent asupra lui Savonarola în timp ce procesiunea se întorcea către Sf. Marcu.

Opinia că dușmanii politici ai lui Savonarola, *Arrabbiati*, căzuseră la învoială cu franciscanii și că întârzierea din piață cauzată de diferite obiecțiuni, a fost un truc pentru a amâna de fapt supliciul, se bucură de mult sprijin. Florența s-a înfuriat la culme pentru că i s-a impus această situație. A doua zi, Sf. Marcu a fost luată cu asalt de mulțime. Senioria a votat alungarea imediată a lui Savonarola. Papa, la primirea veștilor oficiale referitoare la evenimentele de la Florența, a trimis vorbă pentru a felicita senioria, a iertat pe deplin orașul și i-a acordat dreptul de a zecui pentru trei ani. El a cerut să se înceapă procesul lui Savonarola, fără a neglija, dacă era necesar, folosirea torturii.

Municipalitatea a organizat două procese separate, cel din 17 aprilie și cel din 21–23 aprilie. În delirul său, generat de dureri, călugărul a făcut mărturisiri, pe care în momentele de luciditate ulterioară, le-a numit neadevărate. El a negat chiar faptul că ar fi profet. Impresia pe care această negare a făcut-o asupra admiratorilor săi, ca Landucci, poticarul, de pildă, a fost devastatoare. În final, conflictul s-a încheiat cu numirea unei comisii papale care l-a condamnat pe Savonarola la moarte ca eretic. În ziua de 23 mai 1498, după ce a fost spânzurat, trupul lui a fost ars pe rug în Piazza della Signoria, iar cenușa lui a fost aruncată în apele râului Arno. Acest lucru semnifică în fapt risipirea ultimelor cuvinte ale predicii sale profetice și penitențiale rostite la adresa poporului florentin, respectiv a papei Alexandru.

Dincolo de dimensiunea biblică și profetic-penitențială a discursului lui Fra Girolamo, remarcăm și mesajul politic al predicilor sale.

Începând din 1494, influența dominantă a lui Savonarola a ajuns la apogeu și chiar un martor nepărtinitor ca Guicciardini descrie influența sa ca fiind extraordinară. Invazia lui Carol al VIII-lea și alungarea familiei Medici din Florența anunța împlinirea profețiilor privind regenerarea spirituală și socio-politică a Florenței. „El va trece Alpii împotriva Italiei ca Cir,” a prezis Savonarola despre regele francez, Carol al VIII-lea. Și, când armata franceză se apropia de hotarele Florenței, el a exclamat, „Iată, sabia a coborât asupra voastră. Profețiile se adevăresc, flagelul a început! Iată, aceste oști sunt conduse de Dumnezeu! Vai, Florență, vremea cântului și jocului s-a sfârșit. Acum a venit vremea să verși râuri de lacrimi pentru păcatele tale”.

Florența asculta cu nerăbdare. În cuvântarea sa, care se păstrează încă, călugărul i-a amintit Majestății sale că el era un instrument trimis de Dumnezeu pentru a scăpa Italia de blesteme și pentru a reforma Biserica. Carol a intrat în Florența dar, mișcat de mijlocirea lui Savonarola, a redus tributul și a pus frâu pustirii Florenței de către soldații francezi. Se pare că și regele a ascultat de cuvintele neînduplecate ale călugărului când acesta i-a spus, „Ascultă de vocea slujitorului lui Dumnezeu și vezi-ți de drum fără întârziere”. Landucci scria în jurnalul său că, dacă n-ar fi fost Savonarola, orașul ar fi fost scaldat în sânge.

Venise acum vremea să înfătuiască în Florența idealul de guvernare al lui Savonarola, o teocrație condusă de Hristos. Expulzarea familiei Medici a făcut posibilă o reorganizare a statului, iar noua constituție, în mare măsură creația lui Savonarola, l-a implicat în lupta dintre facțiunile civice și politice. În grandioasele sale predici despre Agheu, din timpul Postului Nașterii Domnului din 1494 și despre Psalmi în 1495, Savonarola s-a îmbarcat în mod clar pe

marea politicii. „Domnul mi-a condus barca în largul oceanului”, exclama el din amvon. Dojenindu-l pe Dumnezeu supărat pentru că i s-a impus această sarcină, el a declarat „Voi predica dacă așa trebuie, dar de ce trebuie să mă amestec în guvernarea Florenței?” Iar Domnul i-a spus: „Dacă vrei să faci din Florența un oraș sfânt, trebuie să o pui pe temelii solide și să-i dai o guvernare care preamărește evlavia”. Predicatorul s-a angajat să facă astfel.

Acestea sunt predici importante din punctul de vedere al implicării lui Savonarola în viața politică a orașului, căci ele marchează începutul acelei „mari perioade de predici profetice ale lui Savonarola, dedicate în întregime asigurării unei căi de ieșire, pentru „cetățenii de rang înalt și mijlociu ai Florenței” din marasmul instituțional al orașului prin a-și asigura sprijinul divinității”, afirmă Gian Carlo Garfagnini. Vorbind florentinilor din amvonul catedralei orașului, domul Santa Maria del Fiore, Savonarola devine punctul central al unei dezbateri despre guvernarea și reforma care urma să continue în anii următori.

Bazat pe o lectură atentă a peste 200 de predici din anii 1495–1497, când orașul desfășura experimentul cu o formă de guvernământ mai populară, concluzia lui Paolo Prodi este că acest călugăr a fost, de fapt, în misiunea sa profetică, mai mult om politic decât învățat în sensul tradițional.

Observând că înainte de 1490, Savonarola arătase prea puțin interes pentru problemele sociale, Lorenzo Polizzotto trasează schimbarea de după anul 1490 pe care a suferit-o stilul de a predica al călugărului, dând o nuanță imediată mai puternică și referințe mai apropiate de situația politică a orașului.

Volumul *Se Tu Non Hai Carita, Tu Non Sei Vero Cristiano: Tre Prediche* cu o introducere semnată de Paolo Viti, gravitează în jurul temei carității, care, după cum subliniază autorul, este una din temele fundamentale în toate scrierile lui Savonarola – indicată și de Polizzotto în observațiile menționate mai sus. Această temă pare într-adevăr bine aplicată misiunii lui Savonarola. După cum arată Viti, caritatea (milostenia) este cea mai înaltă dintre cele trei virtuți teologice, iar Savonarola revine constant la ea ca la un aspect fundamental al vieții oamenilor, ca la „o viziune pe deplin creștină a disponibilității și iubirii pentru Dumnezeu și aproapele fiecăruia dintre noi”.

Prima, predicată în catedrală la 15 decembrie 1494, la scurt timp după fuga lui Piero de' Medici din Florența, argumentează în favoarea găsirii unui sistem mai bun și mai echitabil de guvernare politică pentru oraș. Cea de-a doua, predicată la 24 februarie 1496, tot în catedrală, se

concentrează pe păcatele tiranului și vorbește despre necesitatea găsirii unui conducător mai bun. Cea de-a treia, predicată fraților de la mănăstirea San Marco, la 15 februarie 1498, descrie în linii mari virtuțile preotului ideal care se poate implica într-un astfel de sistem de guvernare.

În aranjamentul propus, el a luat drept model marele consiliu din Veneția, lăsând deoparte capul acestuia, dogele, care era ales pe viață. Locul dogelui sau al conducătorului, Savonarola l-a dat lui Dumnezeu însuși. „Numai Dumnezeu”, exclama el din amvon, „numai Dumnezeu va fi regele tău, vai, Florență, așa cum El a fost regele lui Israel după Vechiul Testament”. „Noul tău conducător va fi Iisus Hristos”, acesta a fost strigătul răsunător cu care și-a încheiat predicile despre Agheu. Biograf al lui Savonarola, Paul Villari, subliniază „prudența și înțelepciunea desăvârșită arătate de el în toate legile fundamentale pe care le-a propus pentru noul stat”. El nu avea un loc în consiliu și totuși el a fost sufletul întregului popor.

În predicile zilelor de dinainte de 23 decembrie dominicanul arătase că regenerarea spirituală, retrezirea morală și perfecționarea instituțiilor civile ale Republicii florentine trebuiau să se înțeleagă ca fiind aspecte indivizibile între ele. El insistase de mai multe ori asupra necesității de a da formă unei organice și echilibrate reforme constituționale, care să garanteze cetățenilor libertatea și consensul social. El nu a ezitat să ofere oamenilor politici care-l ascultau, exemplul modelului guvernului Venețian, ca și model de orânduire de la care ar fi fost bine să se inspire. Savonarola înfruntă tema reînnoirii instituțiilor florentine în mod special în omilia cea mai „politică” a întregii sale activități predicative de noi cunoscută, a treisprezecea din ciclul de advent din 1494. În acea predică, el intervine pentru a exorta auditorii săi să confere Gonfalonierilor (*Gonfalonieri delle Compagnie*) însărcinarea de a aduna cele mai bune propuneri ale guvernului venite din experiența cetățenilor cu scopul de a le consemna Senioriei, adăugând imediat după aceea, că preferă alegerea nominativă directă pentru magistraturile publice mai importante și tragerea la sorți pentru celelalte funcții.

Intrarea în vigoare a legii din 23 decembrie 1494 marchează un succes personal al lui Girolamo, care în Florența este recunoscut drept adevăratul inspirator și făuritor al reformei politice. Consiliul Suprem, văzut de mulți cetățeni drept „instrument și expresie a recuceririi libertăților”, devine centrul instituțional al Republicii renovate oferindu-se drept apărător al regulilor și sursă primară pentru necesara perfecționare a constituției «lărgite», în așteptarea vremurilor în care Florența va primi făgăduita răsplată divină. Savonarola face apoi o explicită referire textuală la corpul magistraților *Serenissimei* (denumire atribuită Republicii Veneția în

perioada renașcentistă), atenționare ce este conținută în omiliile dedicate în 1495 Psalmilor. Ultima referire semnificativă la *Serenissimă*, conținută în predici, datează din 18 februarie 1496. El declară, adresându-se Florenței personificate: „eu ți-am spus că unde este un bun conducător este și un bun guvern și acesta este cel mai bun dintre guverne. Cel mai apropiat acestuia este cel al nobililor, cum este la Veneția; celălalt este civil și politic cum este al tău, care așa cum ți-am spus este cel mai potrivit ție și Dumnezeu ți l-a dat ție”.

La scurt timp după arestare, în cele din urmă, Savonarola, amintește de constituția lagunară în primul din cele trei procese. Fra Girolamo „mărturisește” că judecase structura statală republicană ca un „instrument optim” pentru atingerea scopurilor sale: „era în mintea mea ca în orașul Florența să se constituie respectivul guvern civil după exemplul venețian, atât cât s-ar fi putut”. Savonarola afirmă că se gândise astfel să încurajeze instituirea fie a unui Mare Consiliu (reușind în intenția sa), fie a unui Gonfalonier de Justiție care să fi rămas în funcție pe viață sau pe o lungă perioadă (nevăzând această reformă totuși realizată). În procesul verbal al primei „examinări” de către el semnată, clarifică cu aceste cuvinte propriul punct de vedere legat de eventuala creație la Florența a unei magistraturi similare celei a Dogelui, care era prezentă în Republica Sf. Marcu: „Pentru a face și mai stabil guvernul civil, pentru ca să nu se schimbe o dată la două luni, îmi stă pe suflet ca trebuia să fie stabilit după exemplul venețian, adică să se creeze un doge sau un gonfalonier pe viață sau pe o perioadă mai lungă, după cum am fi căzut de acord [...]. Aș fi dorit să fi fost doge unul care nu ar fi avut mulți copii, nici rude multe, pentru ca ei înșiși să fie supuși legii și să nu poată deveni tiran. Dar n-am găsit pe nimeni în oraș de care să-mi fi plăcut”.

Odată cu încheierea procesului și condamnarea lui Fra Girolamo la moarte s-a încheiat misiunea și predica călugărului, iar Florența a intrat într-o nouă fază a istoriei sale. Discursul lui Savonarola a fost uimitor, soarta predicilor sale influențând decisiv destinul concitadinilor său. Acest lucru s-a datorat în bună măsură și apariției tiparului la acea vreme. Tiparnița ajunsese la Florența numai cu unsprezece ani înainte ca Savonarola să predice pentru prima dată în interiorul zidurilor orașului.

Într-o perioadă de aproximativ opt sau nouă ani (1491–1500), scrierile lui Savonarola puteau fi văzute în ofertele a cel puțin șase tipografii florentine diferite: tipografiile Bonaccorsi, Libri, Miscomini, Morgiani, Petri și Tubini, toate aveau sub tipar, la un moment dat, opera sa în perioada italiană a incunabilelor. În 1513 și 1516, la Ferrara au fost tipărite două ediții cu

predicile lui Savonarola; prefața la prima ediție se referea la călugăr cu expresiile „goarna lui Hristos” și „veneratul cetățean al Ferrarei noastre” – un interes enorm la acea vreme pentru discursul lui Savonarola.

Tonul exaltat al predicilor sale fanatice, invectivele la adresa înaltei ierarhii bisericești, chemarea la puritatea originală a creștinismului, proclamarea Florenței ca regat al lui Hristos, sau a invaziei lui Carol VIII ca o pedeapsă a Cerului, – toate aceste idei și atitudini erau cele ale unui predicator din Evul Mediu. Sensul activității sale care depășea cu mult sfera vieții religioase și implicarea sa mai mult decât activă în viața socială și politică a Florenței – pe care a dominat-o timp de patru ani, – au făcut din predicatorul Savonarola un personaj politic de anvergură care viza o reformă a societății în complexul ei.

Și într-adevăr se confirmă, predica lui a fost un discurs cutremurător și plin de entuziasm, ancorat pe cuvântul scripturistic, cu deschidere profetică, penitențial și apocaliptic, cu numeroase inserții de natură politică, discurs ce a zdruncinat din temelii societatea florentină, a născut dragoste și ură deopotrivă, a mișcat inimi, a dat speranță și a năruit idealuri, un semn de întrebare al mentalității oamenilor acelor vremuri.

În relația sa cu papa Alexandru la început el a încercat să fie supus, după cum am văzut, iar tonul pe care i se adresa Sfântului Părinte era reverențios și plin de supunere. Chiar și atunci când îl contesta vehement, călugărul păstra un ton de profund respect pentru Înaltul Scaun al Sfântului Petru, cu credință în intangibilitatea Papalității. Biserica de la Roma a fost pentru el mama tuturor bisericilor, iar papa, capul acesteia. În lucrarea sa, *Triumful Crucii*, el susține în mod clar că cele șapte taine și că Hristos se află „în întregime și în esență în fiecare dintre componentele Euharistiei”. El nu se ridicase împotriva instituției Papale, ci împotriva unei persoane pe care, în mod greșit, o considera nedemnă de înalta funcție. El era convins că Alexandru fusese ales Papă prin fraudă și mită. În cele mai grave alegații la adresa relelor care dominau societatea, și corupției din sânul Bisericii, nu vom găsi nici un cuvânt lipsit de respect la adresa învățăturilor creștine sau la adresa obârșiei divine a instituției papale.

Trebuie comparată această atitudine cu vorbele pe care Luther i le adresează lui Leo al X-lea, spune J. L. O’Neil (*Jerome Savonarola. A Sketch*): „Între cei din urmă, disputa era una, în întregime teologică, doctrinele și tainele Bisericii erau târâte în dispută. Luther a fost chemat să dea explicații la Roma. Care a fost reacția lui? «Știți ce cred despre Roma? Este o amestecătură confuză de nebuni, idioți, naivi, capete pătrate și personaje malefice! Papa și nesimțirea sunt

totuna»! Și apoi, îi spune Papei Leon al X-lea că ar dori să-și spele mâinile «în sângele învățătorilor corupți, al cardinalilor și Papilor cu care Sodoma romană a contaminat Biserica»! Ce ar mai fi de adăugat? Este clar, nu numai din punctul de vedere al neobrăzării călugărului german, dar și din perspectiva evenimentelor care au urmat și a consecințelor acestora, că adevărul istoric este zdruncinat, iar numele nici unui catolic evlavios nu poate sta alături de numele și învățăturile lui Martin Luther. Monumentul lui Luther, ridicat în Worms, în 1868, este de aceea, cu atât mai mult cu cât îl reprezintă și pe Savonarola, un imens fals istoric: figura centrală este Luther; sunt, deasemenea, reprezentați Melanchthon, Reuchlin, Philip de Hesse, și Frederick de Saxonia, toți unul și unul. La bază se află un grup mai mic, care îi reprezintă pe Waldo, Wicklif, Hus și Savonarola, ca antemergători ai călugărului de Wittemberg. Nimic mai fals”!

Savonarola a fost una dintre cele mai notabile figuri pe care Italia le-a produs. Lumea creștină modernă, catolică și protestantă, îl pune alături de iluminatii religioși înflăcărați, din toate țările și din toate timpurile. El a fost predicator al virtuții și patriot. Între personalitățile religioase ale Italiei, el ocupă un loc deosebit alături de Dante, poetul Italiei, de Sf. Francisc de Assisi și de Toma de Aquino. Italia a avut și alți predicatori – Anton din Padova, Bernardino din Siena – dar mesajele lor au fost locale și ecleziastice. Savonarola a avut ceva în comun cu Arnold din Brescia. Amândoi au avut un mesaj răscolitor în favoarea reformei. Amândoi au combinat idealurile politice cu activitatea lor spirituală și amândoi au murit ca urmare a sancțiunii judiciare dată de scaunul papal.

Analiza relației dintre Savonarola și papa Alexandru al VI-lea o decriptează în final istoricii protestanți Philip Schaff – „Savonarola a fost un catolic adevărat. El nu a negat nici măcar o dogmă din biserica medievală. În modul în care își făcea auzit mesajul, el s-a ridicat deasupra ritualurilor și uzanțelor. El cerea imperativ regenerarea inimii. Revolta sa la adresa autorității papale, prin recurgerea la un conciliu, este o piatră de încercare serioasă pentru catolic” – și Leopold von Ranke – „Luther voia, cu precădere, o reformă a dogmei, reforma lui Savonarola viza morala și constituția. El era un reformator care accepta Papalitatea și nu voia să fie altceva decât un slujitor al Bisericii Catolice”.

Chiar profesorul protestant Pasquale Villari spune că atacurile lui Savonarola nu sunt niciodată îndreptate împotriva dogmelor Bisericii, ci doar împotriva celor care le-au deformat;

trebuie să se știe că el este de cea mai pură esență catolică, a vrut doar reforma morală a societății, rămânând până la capăt credincios crezului său”.

Rev. John Procter, dominican englez, traducătorul cărții lui Savonarola *Triumful Crucii*, îl numește pe acesta ca fiind un catolic tradițional: în introducerea sa, Procter, afirmă că Savonarola nu este un reformator. Istoricul catolic Ludwig von Pastor, cunoscut adversar al priorului de la Sf. Marcu, conchide: „Savonarola a fost întotdeauna credincios dogmei catolice în teorie. Singurul sens în care s-a îndepărtat de la ea a fost nesupunerea față de papă și recurgerea la un conciliu”.

Savonarola parcurge așadar un drum lung, de la erezie la sfințenie, cum am afirmat la finalul capitolului al VII-lea. În concluzia acestui studiu, opinia noastră este că lupta lui Savonarola împotriva papei, deși pornea din rațiuni oneste de reformare a bisericii din punct de vedere moral, s-a dovedit a fi un act necugetat, călugărul florentin depășindu-și cu mult condiția și statutul său. Exemplul nesupunerii în fața superiorului, de care Savonarola a dat dovadă, va determina refuzul maselor de a i se supune, astfel încât, mult mai eficientă ar fi fost continuarea muncii de reorganizare a Ordinului Dominican și a activităților de asistență socială, o reformă începută la baza ierarhiei bisericești, lipsită însă de spectaculozitatea atacului împotriva pontifului roman.

În ultimul deceniu al secolului al XV-lea, orasul Florența părea gata să devină o municipalitate model, un model de morală creștină, o teocrație în care Hristos era recunoscut ca suveran. În evoluția către această schimbare, autorul principal era Girolamo Savonarola, priorul mănăstirii dominicane Sf. Marcu.

Girolamo Savonarola a fost, prin implicarea sa activă în viața socială și politică a Florenței, un personaj politic de anvergură ce viza o reformă în profunzime a societății. Inițial, predicile sale au fost disprețuite, fiind considerate sofisticate și lipsite de retorică, dar prin viziunile sale apocaliptice, stilul său oratoric a dobândit o putere penetrantă și triumfătoare, deopotrivă în amvon și în discursul familiar. Predicarea sa plină de amenințări este strâns legată de evenimentele naționale, conținutul global al predicilor sale focalizând în trei puncte: Biserica trebuie să fie pedepsită; prin această pedeapsă reînnoită; reînnoirea se va întâmpla curând.

Elementul biblic a fost o trăsătură remarcabilă a predicilor sale, căci acesta controla pretutindeni gândirea și descrierile sale. Savonarola și-a fundamentat autoritatea predicilor sale pe însăși autoritatea Scripturilor, dar și elementul profetic a dat vigoare și putere predicilor sale.

El pretindea că este un profet care dezvăluie lucruri care, pentru a folosi cuvintele sale, „depășesc aria de cunoștințe, naturală, pentru orice ființă”. Mesajul său se adresa atât clerului de toate rangurile cât și oamenilor de rând, iar săgețile indignării sale cădeau adesea peste palatul lui Lorenzo de' Medici.

La fel ca mulți oameni distinși chemați să desfășoare o muncă dificilă în vremuri grele, și care nu au reușit să realizeze scopurile propuse într-un mod vizibil, reputația lui Savonarola a fost umbrită de eșecul său. Adevărata sa măreție a fost pusă într-un con de umbră, nu atât de mult de tragedia melancolică a morții sale, cât de necazurile și animozitățile care l-au marcat în ultimele sale zile și care i-au redus utilitatea și puterea. Acele întâmplări neplăcute, care s-au dovedit fatale, au avut mai multe cauze, spune rev. George M'Hardy.

El a acceptat un post care era prea complicat pentru a putea fi păstrat. În încercarea de a combina rolul de conducător politic cu cel de învățător religios și reformator, el și-a asumat o sarcină care, prin însăși necesitatea sa, l-a încurcat în ochiurile unui plase uimitor de încâlcite. Cerințele timpului său erau de așa natură încât în activitatea sa politică el a fost obligat să se identifice cu o anumită poziție partizană în Stat, și, prin urmare, interesele lucrării sale religioase au fost amestecate cu soarta fericită sau nefericită a acesteia.

El nu putea continua mult timp să controleze administrarea Statului din amvonul său fără ca doctrinele sale, eforturile sale reformatoare, chiar și persoana sa, să nu sufere pe deplin atacul din partea dușmăniilor partizane și intrigilor. Serviciul pe care el l-a adus Florenței, prin reorganizarea ei politică, după expulzarea familiei de Medici, a fost neprețuit. A fost un serviciu care a fost pus pe umerii săi de forța împrejurărilor, cărora ar fi fost imposibil să li se opună; el era omul cu oarecare influență în Florența ce putea propune o formă de guvernare bine definită, iluminată și practică, iar succesul său garanta adoptarea acesteia. Din păcate, totuși, odată atras într-un mod atât de vizibil în sfera politicii, el nu s-a putut abține de la a se strădui să pună la punct, mai mult sau mai puțin, funcționarea propriu-zisă a mecanismului politic pe care-l organizase. Aceasta a fost una dintre stâncile de care s-a izbit nobila utilitate a vieții sale. S-a născut o opoziție care, cu o vehemență din ce în ce mai mare, a frânt dominația sa ca învățător religios, și, când s-a ivit situația propice, a contribuit la distrugerea sa. De asemenea, greutățile prilejuite astfel au fost agravate de conflictul în care-l adusesese activitatea sa politică, cu papa, al cărui resentiment implacabil și l-a atras, intervenind între acesta și politica lui de a atrage Florența în Liga Sfântă.

El a impus o înfrânare care a provocat, inevitabil, revoltă. Bine-intenționat și lăudabil, ca în cele mai multe dintre reglementările aduse de el pentru reformarea moravurilor, Savonarola a comis greșeala de a impune respectarea acestora prin măsuri excesiv de severe.

Deși realizarea tuturor țelurilor pentru care s-a străduit a fost dejucată de starea confuză a unor vremuri trecător corupte, și deși a fost doborât chiar de opoziția trezită de eforturile sale nobile, acest om a fost destinat să exercite o influență neobișnuită asupra felului de a gândi și a trăi al lumii. Fără îndoială, el era încă împiedicat de opreliștile, cutumele și superstițiile Evului Mediu, de scolasticismul și pedanteria acestuia, încât cele mai remarcabile păreri ale lui Savonarola erau avansate pentru timpul său.

El a trebuit să sufere pedeapsa originalității, care s-a abătut asupra sa cu o lovitură mai rapidă și mai puternică din cauza însași a curajului și sincerității sale. Dacă ar fi fost mai puțin îndrăzneț sau mai puțin onest, mai înclinat la șovăire și amânare, poate multe necazuri, care s-au combinat atât de tragic către sfârșitul vieții sale, l-ar fi ocolit. Dacă nu ar fi fost atât de nerăbdător să-și vadă ideile și noua ordine pe care căuta puse în fapt, poate că ar fi evitat cea mai fatală dintre greșelile pentru care a fost trădat. Dar vigoarea morală a temperamentului său nu putea fi reprimată; ea l-a îndemnat să meargă înainte, desconsiderând orice avertisment la prudență. Savonarola este un impresionant, exemplu tipic de predicare penitențială de natură apocaliptică, cutremurător, care a promovat un discurs ce a zdruncinat din temelii societatea florentină, a născut dragoste și ură deopotrivă, a mișcat inimi, a dat speranță și a năruit idealuri, un semn de întrebare al mentalității oamenilor acelor vremuri.

Cuvinte cheie:

Savonarola, Quattrocento, Florența, Renaștere, Umanism, Alexandru VI, Carol VIII, Luther, predici, reformator.

CUPRINS:

ARGUMENT	Pag. 5
Motivație și Status Questiones	5
CAPITOLUL I: RECEPTĂRI CRITICE ASUPRA VIEȚII ȘI OPEREI LUI GIROLAMO SAVONAROLA	8
I.1 Scrierile martorilor contemporani călugărului florentin	8
I.2 Scrierile autorilor romano-catolici	19
I.3 Scrierile autorilor protestanți	37
I.4 Sărbătorirea a cinci sute de ani de la moartea sa în anul 1998 și alte scrieri din secolul XXI	48
CAPITOLUL II: TEOLOGIA ȘI CULTURA ÎN APUS ÎN SECOLELE XIV-XV: SCOLASTICA, MISTICA, UMANISMUL ȘI RENAȘTEREA	67
II.1 Scolastica	67
II.1.1 Duns Scotus, William Ockham, Durandus și decăderea Scolasticismului	71
II.1.2 Ecaterina din Siena	74
II.1.3 Pierre d’Ailly	78
II.1.4 Jean Gerson	79
II.1.5 Nicolas de Clamanges	82
II.1.6 Nicolaus Cusanus	84
II.2 Misticismul german și olandez	86
II.2.1 Meister Eckhart	89
II.2.2 Johannes Tauler din Strasbourg	92
II.2.3 Henry Suso	93
II.2.4 Prietenii lui Dumnezeu	94
II.2.5 Jan van Ruysbroeck	95
II.2.6 Geert Groote și Frăția vieții comune	95
II.2.7 Teologia germană	99
II.2.8 Misticii englezi	99
II.3 Predicatorii Populari	100
II.4 Umanismul	103
II.4.1 Concepte epistemologice	103

II.4.2	Paradigmele istorice ale fenomenului umanist	105
II.5.	Renașterea: Trezirea intelectuală	107
II.5.1	Concepte epistemologice	107
II.5.2	Dante, Petrarca, Boccaccio și zorii Renașterii italiene	113
II.5.3	Dezvoltarea și patronajul studiilor clasice în Italia secolului al XV-lea	117
II.5.3.a	Patronajul familiei de Medici	119
II.5.3.b	Patronajul papilor Renascentiști	121
II.5.4	Artiștii	123
II.6	Exodul umaniștilor bizantini în Italia. Reprezentanți	125
II.6.1	Reprezentanți ai umaniștilor italieni	131
II.6.2	Academia Platonice de la Florența	137
CAPITOLUL III: PREREFORMATORII		139
III.1	Context general	139
III.2	Învățăturile lui John Wyclif	140
III.3	Învățăturile lui Jan Hus din Boemia	147
III.4	Jan Hus și Ieronim de Praga la Sinodul de la Konstanz	152
III.5	Ieronim de Praga	154
III.6	Johann Pupper, Johann Ruchrath von Wesel și Johann Wessel	156
CAPITOLUL IV: SITUAȚIA SOCIO – POLITICĂ ȘI RELIGIOASĂ ÎN ITALIA,		160
RESPECTIV ÎN FLORENȚA SECOLULUI AL XV-LEA		
IV.1	Italia: context socio-politic	160
IV.2	Florența: context socio-politic	164
IV.3	Italia: context religios	168
IV.3.1	Sinoadele conciliariste	169
IV.3.2	Cadrul manifestării reformei savonaroliene	172
IV.4	Florența: context religios	175
CAPITOLUL V: VIAȚA LUI GIROLAMO SAVONAROLA (1452–1498)		183
V.1	Copilăria lui Girolamo Savonarola (1452–1475)	183
V.2	Mănăstirea – idealul vieții religioase (1475–1481)	187
V.3	Stabilirea la Florența (1482)	188

V.4	Începutul carierei de predicator și misionar (1482–1489)	190
V.5	Predicile din Postul Mare – Stăreția la San Marco – Relația cu Lorenzo de’ Medici (1490–1492)	192
V.6	Lorenzo de Medici pe patul de moarte	196
V.7	Viziunile călugărului – reforma mănăstirilor (1492–1494)	199
V.8	Invazia franceză a regelui Carol al VIII-lea	202
V.9	Serviciile aduse de călugăr Republicii florentine (1494–1495)	206
V.10	Reformarea poporului	210
V.11	Călugărul salvează Florența din mâinile Regelui francez	212
V.12	Relația cu Papa (1495)	213
V.13	„Reforma copiilor Florenței” (1495 –1496)	218
V.14	O nouă serie de predici irită instituția papală	220
V.15	Activitatea literară și misionară (1496) – noi conflicte cu papa	222
V.16	Comploturile inamicilor călugărului – „Rugul deșertăciunilor” (1497)	224
V.17	Excomunicarea	228
V.18	Reacția la calomnie – nesupunerea călugărului – papa amenință cu o interdicție	230
V. 19	Proba focului (1498)	234
V.20	Atacul asupra mănăstirii – arestarea călugărului	236
V.21	Procesul și tortura	238
V.22	În singurătatea reclusiunii	241
V.23	Execuția lui Savonarola	243
V.24	Concluzii despre personalitatea lui Savonarola	246
	CAPITOLUL AL VI-LEA: OPERA ȘI ÎNVĂȚĂTURILE LUI SAVONAROLA	250
VI.1	Lucrările lui Savonarola și doctrina sa	250
VI.2	Rolul tiparului în răspândirea lucrărilor lui Savonarola	273
VI.2.1	Lucrările sale publicate cunosc o largă răspândire în Franța	281
VI.3	Coordonatele predicii lui Girolamo Savonarola	283
VI.3.1	Dimensiunea penitențial–apocaliptică a predicilor sale	285
VI.3.2	Dimensiunea biblică a predicilor sale	291
VI.3.3	Dimensiunea profetică a predicilor sale	293

VI.3.4	Dimensiunea politică a predicilor sale	301
VI.4	Lupta lui Savonarola împotriva păgânismului clasicismului antic	311
CAPITOLUL VII: MIȘCAREA SAVONAROLIANĂ ȘI CONSECINȚELE EI.		332
DRUMUL LUI SAVONAROLA DE LA EREZIE LA SFINȚENIE		
VII.1	Mișcarea savonaroliană în contextul politic, social și religios de după anul 1498	332
VII.2	Girolamo Savonarola versus papa Alexandru Borgia al VI-lea (1431–1503)	340
VII.2.1	Alegerea lui Rodrigo Borgia ca papă al Bisericii Romano–Catolice	340
VII.2.2	Viața, personalitatea și politica papei Alexandru al VI-lea	341
VII.2.3	Desfășurarea conflictului dintre Savonarola și papa Alexandru al VI-lea	345
VII.2.4	Analiza relației dintre Savonarola și papa Alexandru al VI-lea	358
VII.3	Girolamo Savonarola versus Martin Luther	361
VII.4	Drumul lui Savonarola de la erezie la sfințenie	367
CONCLUZII: SAVONAROLA – TABLOUL ZORILOR UNEI NOI ERE:		377
LUMINI ȘI UMBRE		
ANEXĂ		382
BIBLIOGRAFIE		388